

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Ústav dějin křesťanského umění

Anna Kopová

**Práce českých folkloristů a etnografů
přelomu 19. a 20. století na Chodsku a
porovnání jejich příspěvků do Zíbrtova
Českého lidu**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Miloš Sládek, Ph.D.

Praha 2016

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 9. 6. 2016

Anna Kopová

Bibliografická citace

Práce českých folkloristů a etnografů přelomu 19. a 20. století na Chodsku a porovnání jejich příspěvků do Zíbrtova Českého lidu [rukopis] : bakalářská práce / Anna Kopová ; vedoucí práce: PhDr. Miloš Sládek, Ph.D. -- Praha, 2016. -- 69 s.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na práci folkloristů na Chodsku především na přelomu 19. a 20. století s přihlédnutím k dřívější sběratelské práci v dané oblasti reprezentované především B. Němcovou. K tomu jsou uvedeny základní informace o národopisné oblasti Chodsko. Autoři, o nichž se zde pojednává, publikovali své poznatky v etnologickém časopise Čeňka Zíbrta Český lid, který vycházel v letech 1892 – 1914 a potom od roku 1924 až do Zíbrtovy smrti roku 1932.

Klíčová slova

folkloristika, národopisci, Chodsko, časopis Český lid

Abstract

The work of czech folklorits and ethnographers at the end of 19th and beginning of 20th century in Chodsko and comparation their articles in Zíbrt's Český lid

This thesis is focused on folkloristic work in Chodsko at the end of 19th and beginning of 20th century. The earlier folkloristic work in this area is represented by Božena Němcová. Then there are basic pieces of information about folklore area Chodsko. The authors published their findings in the ethnological magazine Český lid published by Čeňek Zíbrt 1892 – 1914 and then from 1924 to Zíbrt's death in 1932.

Keywords

folklore, ethnographers, Chodsko, periodical Český lid

Počet znaků (včetně mezer): 120 517

Poděkování

Chtěla bych poděkovat především panu PhDr. Miloši Sládkovi, Ph.D. za jeho pomoc, ochotu, cenné rady i čas, který mi věnoval.

Dále děkuji paní Monice Filipové z knihovny a archivu Muzea Chodska za poskytnuté informace o místních autorech, Věře Fenclové a souboru Gaudeamus za praktické poučení o chodském kroji a tanci „dokolečka“ a Heleně Stráníkové za opravy a připomínky.

Největší dík patří mému tátovi, který pro mě byl se svým selským rozumem a citem vzorem a zároveň symbolem domova, který si nesu v duši.

Poslední dík (a také omluva) patří celé mé rodině a přátelům za pochopení a podporu.

Obsah

Úvod	7
1. Chodsko	8
1.1. Vymezení oblasti	8
1.2. Historie	9
1.3. Obyvatelstvo	14
1.4. Folklor	18
2. Národopis 19./20. století	22
2.1. Z dějin českého národopisu	22
2.2. Národopisná výstava československá v Praze 1895	24
2.3. Čeněk Zíbrt a Český lid	28
3. Porovnání folkloristů a jejich článků z Chodska	32
3.1. Lidová vyprávění a jejich zdroje	32
3.2. Hudba	36
3.3. Lidové slavnosti, zvyky a obyčeje	41
3.4. Příspěvky z archivů	47
3.5. „Ze života“	49
3.6. Autoři	51
Závěr	60
Seznam literatury	63

Úvod

Předkládaná bakalářská práce si klade za cíl zmapování a porovnání práce českých folkloristů na Chodsku na přelomu 19. a 20. století. Čerpala jsem především z jejich příspěvků do časopisu Český lid, který vycházel v letech 1892–1914 a 1924–1932 pod redakčním vedením Čeňka Zíbrta.

Jedním z důvodů, proč jsem si vybrala toto téma, je moje celoživotní nadšení pro folklor a zájem o způsob života našich předků. Pocházím z malé pošumavské vesnice a – ačkoli se život ve městech i na venkově za poslední století výrazně proměnil – stále vnímám jejich odkaz.

Chodsko jsem si zvolila především proto, že je jednou z nejzachovalejších etnografických oblastí v Čechách a jeho folklor je velmi dobře zpracován. Zaměřuji se tedy více než na obsah spíše na formu jednotlivých textů. Zajímal mě způsob práce i samotné osobnosti národopisců, sběratelů a folkloristů, ať už amatérských nebo profesionálních.

V první části práce jsem se snažila alespoň trochu přiblížit Chodsko takové, jaké je znali nebo mohli znát národopisci na konci 19. století. Uvádím stručnou historii oblasti i způsob života tamních obyvatel. Co etnografy zajímalo především, byly samozřejmě umělecké projevy venkovského lidu – tanec, hudba, zpěv, ornament promítající se hlavně do lidového kroje, slavnosti, zvyky a obyčeje.

Druhou část jsem věnovala českému národopisnému hnutí vrcholícímu v devadesátých letech 19. století. V té době přichází nová vlna zájmu o Chodsko, jeho historii a lid, a to především díky přípravám Národopisné výstavy československé (1895). Právě v této atmosféře se zrodil časopis Český lid. Jednu z kapitol věnuji jeho zakladateli a hlavnímu (později jedinému) redaktoru Čeňku Zíbrtovi.

Poslední, třetí část, je srovnávací a je rozdělena podle témat, kterými se jednotliví autoři zabývali. Pokouším se v ní porovnat jejich práci: oblast zájmu, způsob sběru, jazyk, místopis, provázanost s osobními zážitky a vzpomínkami apod. V poslední kapitole pak srovnávám samotné osobnosti autorů.

1. Chodsko

„... a svlékajíce kroj, svlékají znenáhla své staré zvyky, mravy, svlékají se sebe – aspoň pro první pohled – Chody ...“

Jan František Hruška

1.1. Vymezení oblasti

Chodsko je jedinou národopisnou oblastí Čech, kde se dodnes udržely alespoň některé lidové tradice, zvyky a obyčeje včetně nošení kroje. Mezi další národopisné oblasti Čech patří Prácheňsko, Doudlebsko, Blata, Kozácko, Plzeňsko, Chebsko, Podkrkonoší a České Horácko.¹

Název Chodsko je odvozen od tamních obyvatel Chodů, jejichž úkolem kdysi bylo střežit hranice českého království. Je součástí národopisného regionu Pošumaví, jehož centrálním městem jsou Klatovy. Ten se pak dělí na subregiony Chodsko, Prácheňsko a Klatovsko. Pro celou oblast Pošumaví je typické působení královských strážců hranic. Na jihu, v oblasti Šumavy (Králováci) a na sever od Domažlicka (přimdští a tachovští Chodové) se toto obyvatelstvo vlivem kolonizace brzy poněmčilo, na rozdíl od Chodů domažlických, kteří si zachovali nejen češtví (a tím i své tradice), ale také písemná privilegia, za která byli ochotni položit i život.²

Oblast strážců hranic zabírala původně pás široký kolem patnácti kilometrů při česko-bavorské hranici od Poběžovic na severu až po Nýrsko a Janovice na jihu. Spojení se sousedním Bavorskem zajišťovaly Domažlický a Klenečský hraniční přechod a Všerubský průsmyk. K Čechám tehdy patřily i obce Eschelkam a Neukirchen, které roku 1766 rozhodnutím císařovny Marie Terezie přešly pod Bavorsko.³

Termín Chodsko se někdy zaměňuje s pojmem Domažlicko. Tato oblast přibližně odpovídá dnešnímu domažlickému okresu. Obce na tomto území se historicky dělí do dvou skupin: město Domažlice a vesnice chodské, jejichž obyvatelé – hraničáři byli královským majetkem, měli svá privilegia a jejich úkolem bylo střežit hranice, a vesnice poddanské – selský lid poddaný původně králi, později šlechtě. Kromě zmiňovaných privilegií se obyvatelstvo ničím nelišilo. Měli společné zvyky, kroj i mluvu, tzv. bulačinu.

---

¹ Srov. BROUČEK/JEŘÁBEK 2007

² Srov. MAUR 1984

³ Srov. ZÍBRT 1914b, 209–223

Mezi původní chodské (hraničářské) vsi patřily: Postřekov (původně snad Postřehov⁴), Dražinov (dnes Draženov), Klenci, Chodov, Ujezd (Újezd), Stráž, Tlumačov, Mrákov, Kyčov (Klíčov), z okresu novokdyňského (Chodská) Lhota a Pocínovice a již ve středověku zaniklé Žďár, Drhov, Horosedly. Ostatní obce oblasti dnes běžně označované jako Chodsko byly vesnice poddanské.

V 60. letech 19. století se začalo rozlišovat především díky ženskému kroji také Chodsko Horní a Dolní. Rozdílly byly dané především geografickou polohou. Obce Horního Chodska jsou položeny výše, tudíž se tam hůře hospodařilo, pole byla méně úrodná a obyvatelstvo se zaměřovalo spíše na řemesla. Dolní Chodsko zahrnuje vesnice převážně z okolí Domažlic. Je to úrodnější oblast, což se projevuje především zemědělským zaměřením obyvatelstva a větším množstvím statků.⁵

1.2. Historie⁶

Od nejstarších dob slovanského osídlení tvořila přirozenou západní hranici českých zemí pohoří Šumava a Český les zarostlá neprostupnými pralesy. Ty chránily zemi v dobách války, ale v období míru naopak bránily hospodářskému rozvoji, především obchodu v podobě kupeckých karavan. Z Bavorska do Čech vedly v oblasti dnešního Chodska tři obchodní stezky ústící v tzv. zemských branách. To byly povětšinou královské hrady, které kontrolovaly vstup do země a kde se vybíralo clo.

Při stezkách kromě hradů vznikaly také trhové osady, např. u přechodu přes řeku Radbuzu to byl pozdější Horšovský Týn. V místě, kde se stezky setkávaly, vzniklo hradiště pojmenované Tuhošť, německy Taus, latinsky Tusta,⁷ a poblíž trhová osada, kterou král Přemysl Otakar II. povýšil na královské město Domažlice.

Ochranu kupeckých stezek i zemských hranic, měli za úkol kromě posádek hradů také místní obyvatelé, sedláci z okolních vsí. Podle jejich povinnosti procházet hraniční lesy se místním obyvatelům říkalo Chodové. Jejich centrem se stal tzv. chodenschloss, tedy chodský hrad v Domažlicích. V době války působili jednak jako vojsko a jednak měli zatarasit stezky vedoucí pohraničními lesy tzv. záseky, aby nepříteli znemožnili, nebo alespoň znesnadnili přístup.⁸

---

⁴ Srov. ZÍBRT 1914b, 214

⁵ <http://www.chodsko.net/chodskem>, vyhledáno 17. 4. 2016

⁶ V této kapitole čerpám především z knihy Františka ROUBÍKA: Dějiny Chodů u Domažlic. Praha 1931

⁷ <https://www.domazlice.eu/o-domazlicich>, vyhledáno 17. 4. 2016

⁸ Srov. ZÍBRT 1914b, 215

Vzhledem k náročnosti takového úkolu udělovali čeští králové Chodům postupně různá privilegia, jako zákaz usazování šlechty v chodských vsích, osvobození od placení cel, nižší daně, možnost lovu v královských lesích apod. Původně byla pouze zvyková, později na žádost Chodů potvrzovaná panovníky i písemně.⁹ Prvním z nich bylo privilegium z roku 1325. Tímto listem potvrdil Jan Lucemburský jedno z nejdůležitějších chodských privilegií, kterým byl vlastní soud na Chodském hradě v Domažlicích. Původní listina se nedochovala, je ale znám opis z roku 1360.

Do roku 1523, kdy jim Ludvík Jagellonský udělil poslední privilegium, jich získali celkem 24. Oproti přimským a tachovským Chodům získali domažličtí ještě vlastní prapor s párem plstěných bot a pečeť, na níž byla čakana (typická chodská sekyrka na dlouhé holi).¹⁰ Také díky tomu si status královského majetku udrželi nejdéle a odmítali se poddat šlechtě.

Během 16. století ztratila funkce Chodů svůj význam. Armáda se profesionalizovala, zemské hranice byly posunuty za horský hřeben a nově vzniklé vsi Hadrava, Chudenín, Sv. Kateřina, Loužnice, Nemanice a další osídlené bavorskými kolonisty. Při hlavních cestách vyrostla opevněná města, takže ani střežení obchodních stezek už nebylo zapotřebí. Chodové se měli stát „obyčejnými poddanými“, proti čemuž se ostře postavili.

Chodské obce patřily od počátku královské komoře, ačkoli byly už od roku 1388 dávány do zástavy šlechtě. I tak ale panovník dbal na dodržování jejich práv, aby mohli jejich obyvatelé i v zástavě plnit své povinnosti strážců hranic. V letech 1482–1572 se Chodové dostali do zástavy rodu Švamberků.¹¹ V letech 1546 a 1556 se dokonce se šlechtou soudili, ale všechny soudní spory prohráli. Petr ze Švamberka respektoval všechna psaná privilegia a Chodové jej tak mohli žalovat jen za upírání starých práv zvykových, která nebyla písemně kodifikována.

Roku 1562 se Chodové rozhodli pro neobvyklý krok – sami sebe vykoupit ze zástavy. Nabídli za sebe 11 000 tolarů, na což si museli půjčit od německého obchodníka. Císař výkup povolil, ale jednání s českou dvorskou kanceláří se vlivem Petra ze Švamberka protahovalo až do roku 1572. Období svobody netrvalo dlouho. Chodové začali „hřešit“ na velká privilegia, kterých se jim dostalo a přestali platit daně i dluhy, které si výkupem ze zástavy nadělali. Také z toho důvodu v roce 1579 vyhověl císař žádosti domažlických

---

⁹ Srov. MAUR 1984, 13

¹⁰ První zmínka o praporu je z roku 1543. – Srov. ROUBÍK 1931, 567–570

¹¹ Jako věno je přinesla Jindřichovi ze Švamberka Markéta z Rožmitála.

měšťanů, a ačkoli při výkupu slíbil Chodům, že už je nikdy nezastaví, převedl je pod správu města.

Zpočátku ponechávali Domažličtí Chodům jejich volnost, ale když jim císař potvrdil správcovství nad Chody na šedesát let dopředu (v roce 1584), začali vybírat i další dávky a postupně oklešťovat chodská práva. Dokonce Chodům nařídili i jednodenní robotu. Chodové se tomu samozřejmě bránili a v podstatě se opakovala situace jako za Švamberků. Domažlická vrchnost se proti žalobám ze strany Chodů bránila tvrzením, že neporušuje psaná chodská práva.

Ačkoli všechny soudy prohráli, postavení Chodů bylo oproti ostatním poddaným pořád velmi dobré. Přesto se neustále objevovaly spory s vrchností, např. o řemeslníky. V roce 1612, po smrti Rudolfa II., si Chodové nechali potvrdit svá privilegia novým císařem Matyášem. Toto potvrzení si mylně vyložili jako úplné osvobození od povinnosti robotovat, na což se odvolávali ve všech dalších sporech.

Domažlice byly převážně protestantské. Už v době husitských válek patřily k tábořskému městskému svazu. V roce 1618 se v rámci stavovského povstání postavily proti císaři. Chodové, ač většinou také protestanté, odmítli bojovat po boku domažlických. Později to používali jako argument pro vítěznou katolickou stranu, nebylo jim to však nic platné. Jako trest za povstání byli sice odebráni Domažlicím, ale svobodu nezískali.

Roku 1621, ještě před prohrou českých stavů na Bílé Hoře, dostal chodskou zástavu Wolf Vilém z Lamingen¹² a Albenreutu, majitel několika statků v okolí Domažlic na české i bavorské straně. V době stavovského povstání stál na straně Habsburků a císaře si zavázal také finančním příspěvkem. Přál si získat Chody do trvalého držení, proti čemuž se postavilo město Domažlice i samotní Chodové. Znovu se pokusili jednat s císařem o výkup, ale neúspěšně. V jednáních o zástavu chodských vsí se česká komora postavila na stranu města.

Lamingen se snažil udělat z Chodů obyčejné poddané, tvrdě prosazoval rekatolizaci a nutil je k robotám. Na jeho žádost jim také císař nepotvrdil stará privilegia. Roku 1630 mu definitivně prodal chodský zámek (chodenschloss) v Domažlicích a chodské vsi k němu náležející, čímž de facto zrušil stará chodská privilegia a udělal z Chodů obyčejné

---

¹² Psáno též z Lammingenu, Lammingár, Lamínkr, Lamigar, Lamingar, Lominkar – odtud Jiráskův Lomikar. Jeho předkové pocházeli z Chebska a paradoxně byli původně královskými many s povinností doplňovat chodskou strážní službu. – Srov. KRAMAŘÍK 1972, 126

poddané. Kromě původních jedenácti vesnic získal Lamingen také německé vesnice, které původně patřily městu Domažlice.

Po smrti Wolfa Viléma roku 1635 potvrdil císař dědičné držení chodských vsí i jeho manželce a dětem. Roku 1642 složili Chodové, stejně jako jeho otci, slib poslušnosti Wolfu Fridrichu z Lamingen. Přesto se nemínili podrobit a opět vysílali do Prahy poselstva se suplikami proti správci Melchiorovi z Aschenbachu, který Chody tvrdě trestal a mnoho jich dal zavřít. Soudní při Chodové vyhráli, ale Wolf Fridrich byl příliš vlivný. 24. 3. 1668 rozhodl císař Leopold I., že Chodové jsou dědičnými poddanými pánů z Lamingen, také de iure zrušil všechna jejich dosavadní privilegia a uložil jim tzv. perpetuum silentium, věčné mlčení.

Lamingen dokonce donutil Chody vydat mu originály starých privilegií. Dvě nejdůležitější listiny si ale Chodové ponechali s nadějí, že se svých domnělých práv přece jen domohou. Na panství dále vládl Wolf Maxmilián (bratr Wolfa Fridricha), který v letech 1676–77 vyměnil s Domažlickými chodský hrad za rybníky a správní centrum panství přenesl do Trhanova, kde si nechal vystavět zámeček.

Dva roky po sobě (1692 a 1693) vysílali Chodové poselstva se stížnostmi do Vídně a do Prahy. Jejich vedení se ujali Jan Sladký zvaný Kozina z Újezda a David Forst z Tlumačova. Zároveň došlo na Chodsku k ozbrojenému konfliktu a v reakci na to byl Kozina s dalšími uvězněn. Vojáci vyslaní na Chodsko zatkli 72 sedláků a postupně je donutili slíbit poslušnost a dodržování roboty podle patentu z roku 1680. Poté byli propuštěni a ve vazbě zůstali pouze vůdci povstání.

Jan Sladký, Jiří Syka a zbytek poselstva byli uvězněni v Praze. Nakonec císař rozhodl popravít pouze Kozinu, jehož Lamingen označil za nejnebezpečnějšího. Adam Ecl, David Forst a Jan Selner byli odsouzeni na dva roky do vězení, ale propuštěni byli až po pěti letech díky přimluvě nového majitele panství u císaře.

Jan Sladký zvaný Kozina byl popraven oběšením 28. 11. 1695 v Plzni, čemuž přihlíželo nemálo chodských sedláků i s potomky – pro výstrahu. 2. 11. 1696 zemřel i Wolf Maxmilián Lamingen, což dalo podnět ke vzniku legendy o vyzvání „na súd Boží“. První písemná zmínka o „Kozinově větě“ však pochází až z konce 18. stol.

Roku 1697 prodala vdova po Wolfu Maxmiliánovi Kateřina Polyxena rozená z Lobkovic panství Trhanov děkanu würzburgské kapituly Jiřímu Jindřichu Stadionovi. Tento rod pánů na Wallburku a Sautrachu vlastnil chodské vesnice až do 20. stol. Chodové se nedali zastrašit výstražnou popravou a znovu si stěžovali na vrchnost a pokoušeli se vymoci si nižší kontribuce a podobné úlevy.

Znovu povstali Chodové, spolu s představiteli německých obcí Stadionského panství, roku 1767. Kromě poselstva do Prahy se se stížností na vrchnost vydali i do Vídně přímo k císařovně Marii Terezii. Poddaní v některých chodských vsích zatím odmítli robotovat, což se vrchnost pokusila řešit vojenskou silou. Chodské poselstvo se zatím domohlo důkladného prošetření žalob a získalo opisy starých privilegií z komorního archivu. Představení chodských vsí si to vyložili po svém a přestali robotovat úplně, i přes množství domluv a vysvětlování ze strany krajské komise.¹³

Rychtáři odmítající robotu byli uvězněni, sedláci i s dětmi utekli před vojskem do lesů. Jak se celá věc vyřešila, není z pramenů jasné, pravděpodobně zasáhlo vojsko. Podle definitivního komisionálního šetření byly vyslechnuty žaloby sedláků a ze strany Stadionů se jim dostalo přísného napomenutí. Zatčení byli pouze dva vyslanci do Vídně.

Řadu dalších sporů s vrchností ukončila definitivní úprava roboty z r. 1777 a nakonec i patent Josefa II. z roku 1781. Roboty a poddanství bylo definitivně zrušeno až roku 1848.

V dalších desetiletích se pak chodským obcím nebývale dařilo. Vznikaly nové instituce, rozvíjel se politický, společenský i hospodářský život. Zaslouhou národních obrozenců, především B. Němcové a K. J. Erbena, projevíly vlastenecké kruhy zájem o Chodsko jak z hlediska etnologického, tak historického. Do širšího povědomí se dostaly i dějiny Chodů, ač různě idealizované.

Nejen Chodové byli silně zasaženi vlasteneckým románem Aloise Jiráka *Psohlavci*, vydaným poprvé roku 1884. J. F. Hruška líčí ve svých článcích, s jakým dojetím poslouchali „na hyjtách“ předčítání o hrdinském boji svých předků proti německé šlechtě. Tento starý boj se stal symbolem vlastenectví, o to oblíbenějším, že Chodsko byla jedna z mála oblastí, kde téměř ryze české obyvatelstvo dosahovalo až ke hranicím s Německem.¹⁴

K dvoustému výročí popravy J. S. Koziny mu byl v roce 1895, v rámci „Kozinovských slavností“, na Hrádku u Újezda vztyčen kamenný pomník podle návrhu sochaře Františka Hoška. Jeho odhalení se stalo velkou vlasteneckou událostí a účastnily se ho i významné osobnosti v čele s Aloisem Jiráskem.¹⁵

---

¹³ V podstatě se tedy opakovala stále stejná historie s poselstvem, odmítnutím roboty a vojenskou reakcí.

¹⁴ Srov. MAUR 1984, 58

¹⁵ Srov. tamtéž, 98

V letech 1906 a 1908 zemřeli dva poslední potomci rodu Stadionů a po dědických sporech získala koutsko-trhanovské panství Marie Kristina Coudenhove, provdaná Schönbornová. Její potomci byli majiteli panství až do roku 1945.

První světová válka postihla vesnice na Chodsku stejně jako jinde v Rakousko-Uherské monarchii. Muži odvedení na frontu nemohli obdělávat pole, snižovala se kvalita potravin, nastal nedostatek základních potřeb, rekvírovaly se i kovy.

Po vyhlášení samostatné Československé republiky 28. 10. 1918 se začal rozvíjet společenský život. Vznikaly nebo se obnovovaly spolky sokolů, hasičů, divadelních ochotníků apod. Významně se Chodska dotkl celonárodní zájem o folklor. Pod taktovkou hudebního skladatele Jindřicha Jindřicha vznikaly a působily v jednotlivých obcích národopisné soubory.

Po smrti Jindřicha Šimona Baara v roce 1925 bylo podle jeho závěti zřízeno v tzv. Baarově domě Baarovo muzeum. Roku 1933 byl na Výhledech položen základní kámen k Baarovu památníku, jeho sochu navrhl sochař Ladislav Šaloun.¹⁶

1.3. Obyvatelstvo

Existuje několik teorií o původu Chodů na našem území, od lidových pověstí vyplývajících z potřeby vysvětlit místní názvy, až po odborné vědecké teorie založené na historických faktech.

1. Do Čech je jako válečné zajatce přivedl kníže Břetislav po svém vpádu do Polska roku 1039. Tato teorie se poprvé objevuje u Pavla Stránského, drží se jí také Bohuslav Balbín.¹⁷
2. V dopise F. L. Čelakovskému, otištěném Zíbrtem v Českém lidu se Božena Němcová zmiňuje o myšlence slovenského národního buditele Michala Miloslava Hodži, že Chodové přišli do Čech z Tater.¹⁸ Tuto hypotézu vyslovuje nezávisle na Hodžovi také Jindřich Vančura ve svých *Dějínách někdejšího královského města Klatov*.¹⁹ V jeho podání byli Chodové přivedeni jako zajatci Přemyslem Otakarem II. v roce 1272.
3. Karel Jaromír Erben s ruským etnologem O. M. Bodjanským zdůrazňují jisté shody chodských písní a kroje s Rusíny a Ukrajinskými Rusy.²⁰

---

¹⁶ Srov. ŽÁČEK 1948, 39

¹⁷ Srov. ZÍBRT 1914b, 218

¹⁸ Srov. ZÍBRT 1903, 305

¹⁹ Srov. ROUBÍK 1931

²⁰ Srov. ZÍBRT 1912, 113–116

4. Nejpravděpodobnější je teze, kterou zastávali J. F. Hruška, znalec chodského lidu a nářečí, František Roubík, autor knihy *Dějiny Chodů u Domažlic*, i další historikové, že Chodové odnikud nepřišli, ale jsou to původem Češi. Eduard Maur soudí, že chodské osídlení jihozápadních Čech spadá do nejmladší vrstvy slovanské středověké kolonizace (12. stol.).²¹
5. Podle A. Webra jsou to potomci slovanského kmene Domažiliců, po kterých bylo pojmenováno město.²²
6. Lidová pověst, kterou zachytil Jindřich Šimon Baar, říká, že Chody stvořil Pán Ježíš na žádost svatého Petra z břížek, aby hlídali průsmyk, kterým do Čech přicházeli Němci, stvoření z trouchnivých pařezů.²³

Vůbec první zmínka o chodských vesnicích pochází z roku 1325, kdy jim Jan Lucemburský udělil první privilegium. O Chodech jako obyvatelstvu se jako první zmiňuje kronika takřečeného Dalimila (jsou nazýváni „lidem polesním“), dále pak Beneš Krabice z Weitmile, Václav Hájek z Libočan, Tomáš Pešina z Čechorodu, Bohuslav Balbín a další.²⁴

Mnoho autorů v období přelomu století nazývalo Chody Psohlavci a tento termín zůstává v obecném povědomí dodnes. Podle románu Aloise Jiráska měli totiž Chodové mít ve znaku psí hlavu, čehož se drží i František Teplý.²⁵ „Psí hlavy“, tedy psohlavci, byla původně staročeská nadávka, kterou domažličtí Chodové označovali ostatní Chody. Až s Jiráskovým románem přijali tento zidealizovaný název za vlastní.²⁶ Písemná zmínka z roku 1543 uvádí na praporu pár plstěných bot a na pečeti čakanu s hvězdami.

Téměř všichni autoři, kteří psali o Chodsku a Chodech, se shodují v popisu jejich povahy s Boženou Němcovou, která byla v 19. století první propagátorkou Chodska: „*Povaha těch lidí je přímá, upřímná, spíše hrubá než podlízavá; veselé mysle, neohrožení, střídmy, v domě hostinný však velmi k cizinci, zdravého rozumu, vtipný a nanejvýš poctivý jsou naskrze praobyvatelé těch hor.*“²⁷ Většinou byli silně konzervativní, nedůvěřiví vůči všemu novému a velmi tvrdohlaví. Podle J. F. Hrušky například neradi dělili své statky, a tak se často stalo, že nejstarší syn zdědil celé hospodářství a ostatní sourozenci byli vyplaceni nepoměrně menší částkou, jen aby se

---

²¹ Srov. MAUR 1984, 11

²² Srov. ZIBRT 1914b, 214

²³ Srov. BAAR 1927b, 33–35

²⁴ Srov. ZIBRT 1914b, 218

²⁵ Srov. TEPLÝ 1927, 88

²⁶ Jindřich Šimon Baar dokonce používal pseudonym Jan Psohlavý.

²⁷ ZIBRT 1903, 308

„kruntý“ nemusely dělit. Po předcích střežících hranice zdědili také svobodomyšlnost a touhu po spravedlnosti. Zároveň byli ale spokojeni s tím, co měli, nestěžovali si na těžký život a, přes jistou pověrčivost, si uchovávali pevnou víru v Boha.²⁸

Co se týče fyzického vzhledu, Němcová popisuje Chody jako vysoké, svalnaté krásné muže. Ženy nejsou podle ní tak hezké, ale shoduje se s J. F. Hruškou, že jsou silné a zastanou mnoho práce.²⁹ Na jejich vzhledu se silně podepsal chudý kraj a těžká práce, především u dřevorubců, kde kromě obstarání domácnosti musely ženy často ještě pomáhat mužům při práci v lese, např. při svážení dřeva.

Stejně jako si díky své konzervativnosti zachovali Chodové mnoho starých zvyků a obyčejů, nošení kroje, apod., zachovali si také výrazný dialekt zvaný bulačina. Tento název je odvozen od tvaru slovesa být ve třetí osobě jednotného čísla v minulém čase – „*bul, bula*“. Odtud pojmenování obyvatel „Buláci“, v ženském tvaru „Bulky“. ³⁰ Nářečí spadá do jihozápadočeské podskupiny českých nářečí. Jeho nejvýraznějšími znaky je protetické *h* (*humříl, hdepa, halmara,...*), záměna slabiky *ej* za *ij/yj* (*pěknyj, dobryj*), výslovnost *g* jako *k* či *h* (*krunt, kroš, hde*).³¹

Používání nářečí nejde jednoznačně vymezit na určitou oblast. Často jsou některá slova užívána v celých jihozápadních Čechách a naopak některé výrazy třeba jen v některých vesnicích daného regionu. Vliv na utváření bulačiny mělo samozřejmě mnoho faktorů, mimo jiné blízkost hranic s Bavorskem a styk s německy mluvícím prostředím.

Od počátku 20. století, a hlavně v poslední době, se nářečí vytrácí také díky většímu otevření oblasti turistickému ruchu a větší možnosti setkávat se s obecnou češtinou (především studium na vysokých školách ve velkých městech mimo region). Z dialektických zvláštností se nejdéle zachovala změna *e* v *a* (*čap, včala*), délka v nom. pl. maskulin (*chlapci, vojáci*), dloužení v přičestích minulých (*míl, držil, volál*). Oproti tomu např. v písních typické protetické *h*, či změna *d* v *r* se už téměř nevyskytuje.³²

Podle Hrušky byli Chodové odjakživa rolníci a lesáci. Teprve s populační explozí, ke které došlo v průběhu 19. století, si museli mladí hledat i jinou obživu, například řemesla. Povahou silně konzervativní Chodové neradi dělili své statky, a proto mohli mladší

---

²⁸ Srov. HRUŠKA 1902a, 71

²⁹ Srov. HRUŠKA 1897b, 446

³⁰ Srov. ZÍBRT 1903, 307

³¹ <http://www.chodsko.net/chodskem>, vyhledáno 20. 4. 2016

³² Srov. JAKLOVÁ 1997, 64–72

synové obvykle dostat maximálně pozemek na stavbu nové chalupy a menší část polností, dcery pak věno, které zdaleka nemuselo dosahovat „spravedlivého“ podílu z otcova majetku.³³

Statku se na Chodsku říkalo dvůr, bylo to větší stavení s hospodářskými budovami a polnostmi. Choval se především dobytek hovězí, ovce a husy na prodej. Na statku obvykle kromě rodiny sedláka žili i „pacholci a děvky“ (čeled'). Chudšímu domu se říkalo chalupa. Mohla být buď „s krunty“ (malým hospodářstvím pro vlastní potřebu), nebo úplně prostý domek dřevorubců.

Obytná budova se skládala z „domu“ (vstupní chodba), odkud vedl žebřík či schody na půdu. Vstupovalo se odtud též do zděné místnosti nazývané „sklep“³⁴ a původně roubené „sence“ (hlavní obytná místnost), vařilo se v „černé kuchyni“. Podle velikosti stavby mohla být navíc přistavěna „malá sence“ či „komora“. Půda, která sloužila k uskladnění velké části úrody, se nazývala „půnebí“, „vodr“ či „hambalka“. K obytnému domu přiléhala „mařtal“, kde byl ustájen dobytek, vedle pak mohl být ještě „vovčín“ či kůlna na dříví, všechno v jedné rovině. Před budovou byl vyvýšený „zásep“, aby se při obstarávání dobytka nemuselo do často rozbahněného dvora.

Přes dvůr naproti bývala zahrádka, na dvoře hnojiště, pumpa a suchý záchod. Na konci dvora stávala stodola. Přední část dvora směrem k návsi uzavírala velká vrata, vedle nich pak rovnou na zásep vedly malé „dvírce“. Toto je popis ideálního statku. Chodské vsi ale často vznikaly v kopcovitém terénu, a tam se samozřejmě muselo rozmístění budov přizpůsobit povrchovým nerovnostem.

Podlaha v nejhudších chalupách bývala jen udusaná země, obvyklejší byly ale podlahy prkenné. Stropy bývaly „půválkové“ ze dřeva a „lepenky“ (hlína promísená se slámou). V „senci“ bývalo jen nejnútější vybavení: stůl, kamna, lože (pouze hospodářů, mladí spávali ve „sklepe“, v komoře či na půdě), popř. „hejčedlo“ (závěsná kolébka) a „halmárka“ (skříňka na písemnosti), při stěně bývala „lajce“ (lavice) se „sudnem“ (misník).

Kromě dobových fotografií jsou v Českém lidu zachované náčrtky půdorysů některých chodských statků od Jana Františka Hrušky. Mimoto zachycovali tamní obydlí také malíři Jaroslav Špillar, Ludvík Kuba a další. Stejně tak se např. krojům věnoval Mikoláš Aleš.

---

³³ Srov. HRUŠKA 1893, 45

³⁴ Sklepu v našem slova smyslu se říkalo „loch“.

1.4. Folklor

Jak již bylo řečeno, Chodsko si jako jedna z mála oblastí v Čechách uchovalo svůj svéráz, ačkoli lidové písně, které až do počátku 20. stol. patřily neodmyslitelně k životu na vesnici, začaly s přibývajícím industrializací mizet. Lidé se častěji dostali do města a po vzoru tamních obyvatel odkládali postupně spolu s krojem zvyky zděděné po předcích. Definitivně k rozpadu tradiční společnosti a způsobu života přispěla mnohdy nucená kolektivizace po roce 1948.³⁵

Vedle českých folklorních sběratelů a národopisců jako byli Ludvík Kuba, Otakar Zich, Jindřich Šimon Baar nebo Jan František Hruška, o kterých bude ještě podrobněji pojednáno, se o zachování chodských písní do dnešních dnů zasloužil také hudební skladatel, sbormistr a sběratel **Jindřich Jindřich** (1876–1967). Tento rodák z Klenčí pod Čerchovem pocházel z učitelské rodiny, od malička se věnoval hudbě, v Praze vystudoval hru na klavír a hudební teorii, aby se poté vrátil do Domažlic, kde se stal sbormistrem Čerchovanu a založil Chodské muzeum. Jeho nejrozsáhlejší dílo *Chodsko* mapuje život Chodů s jejich zvyky, kulturou a stylem života. V devítidílném *Chodském zpěvníku* shromáždil kromě 1400 nápěvů a přes 4000 textů písní, také různá říkadla, rčení a dokonce i lidové tance.³⁶

Z toho je patrná rozmanitost lidové tvorby. Na jednu melodii existovalo několik variant textů, které se mohly lišit od vesnice k vesnici, tak jak se píseň mezi lidmi šířila přirozeně ústním podáním. V menší míře se vyskytovala i opačná varianta, a sice že se jeden text mohl zpívat na více melodií. Česká lidová píseň se v době Zíbrtově vyznačovala spíše durovými tóninami (ještě za Erbena bylo ale i mnoho písní mollových),³⁷ dvou či tříčtvrtečním taktem a bývala převážně instrumentálního typu, který je určen k tanci.³⁸ Nejinak tomu bylo i na Chodsku. Mimo to se zde můžeme setkat ještě se střídajícím se taktem, tzv. mateníkem, na Chodsku zvaným „klatovák“, „zelenák“ či „zelený kúsek“. Pro horní Chodsko jsou ve zpěvu typické tzv. „jukačky“ neboli „lámané“, připomínající jódlování, kdy se zpěvák snažil napodobit hlas dud.³⁹

---

³⁵ Typickým příkladem, kdy se společenské změny odrážely v hudbě, byla proměna složení lidové muziky kolem přelomu 19. a 20. stol. od tradiční malé selské muziky po dechovou hudbu známou nám dodnes.

³⁶ Srov. ZÍDKOVÁ 2003, 45–48

³⁷ Srov. HOSTINSKÝ 1894, 125

³⁸ Naproti tomu písně moravské bývají častěji mollové, někdy určené jen pro jednoho zpěváka.

³⁹ Pravděpodobně vliv sousedního Bavorska. – Srov. JINDŘICH 1927, 93

Dudy jsou pro Chodsko typickým nástrojem. Na našem území jsou známy již od 13. stol.⁴⁰ Na počátku 19. stol. býval dudák doprovázen „houdkem“ (houslistou) a doplňoval je zpěvák, později se k nim přidal klarinetista. Složení dudy, housle, klarinet je dodnes známo jako tzv. malá selská muzika, kde klarinet hraje první hlas, dudy jej kopírují o oktávu níž a housle doplňují druhý hlas. Po roce 1900 byla malá selská muzika rozšířena o kontrabas a druhý klarinet, čímž vznikla velká selská muzika.⁴¹

Na dudáckou muziku je vázán zvláštní hudební (i taneční typ) zvaný „dokolečka“. Podle Otakara Zicha byl dříve rozšířen i jinde v Čechách, ale s proměnou lidové hudby z tradiční selské muziky na „plechovou“ (dechovou) byl postupně, stejně jako lidový kroj, odkládán a nakonec zapomenut. Na Chodsku se zachoval díky konzervativní povaze obyvatel. Jiný rys chodské povahy – prudkost, jak dokazuje Zich, zapříčinil, že typ „dokolečka“ se na Chodsku hrál a tančil v rychlejším tempu než jinde.⁴²

Tento tanec se kromě Chodska vyskytuje i v jižních Čechách. Spočívá v pravidelném otáčení buď páru, nebo velkého kruhu tanečníků. Původně jej tancovaly pouze ženy, později se přidávali i muži. Otakar Zich vysvětluje vznik kolečka tím, že v malých vesnických hospodách bývalo o nedělích nabito a nebylo možné tančit klasicky „vokolo“, obecně zvané „štajdyš“ či sousedská, a jedinou možností jak se pohybovat bylo točení na místě „dokolečka“.⁴³

Tančí se v třídobém i dvoudobém taktu. Řídí se podle střídání slok a meziher v písni – střídání zpěvu a tance. Jak je typické pro české tance, našlapuje se zásadně na patu. Na těžkou dobu vykračuje vždy pravá, tedy vnitřní noha, druhá noha pokračuje buď na druhou, nebo na třetí dobu, podle rytmu. Obvykle se v průběhu písně tempo zrychluje, čímž při točení vzniká poměrně velká odstředivá síla.

Nedílnou součástí života na vesnici ještě na počátku 20. století byl také kroj. Přestože se v průběhu času měnil, zůstávalo v něm zachováno starobylé jádro, které se předávalo z generace na generaci. Vzhled, zdobnost i materiál kroje byly ovlivněny různými faktory. Nejvíce se projevovala poloha a hospodářské podmínky kraje. V 19. stol. můžeme pozorovat vliv městského oděvu. Záleželo především na tom, do jaké míry se venkovští obyvatelé mohli s městskou kulturou setkat. V poslední třetině 19. stol. začalo

---

⁴⁰ Srov. BROUČEK/JEŘÁBEK 2007, 171

⁴¹ Srov. tamtéž, 895

⁴² Srov. ZICH 1906, 305

⁴³ Srov. tamtéž, 307

u mužů docházet k odkládání kroje a přizpůsobení se městské módě. Ženské kroje se udržely o několik generací déle.⁴⁴

Kroj měl několik důležitých funkcí. Bylo to jasné viditelné vymezení se vesničanů vůči městům, ale také vůči okolí. Dále to bylo rozlišení společenské, jednak ukazoval movitost majitele a jednak stav (svobodný/á, vdaný/á, vdovec/vdova). V době útlaku, např. během 1. a 2. světové války se nošením kroje veřejně manifestovalo vlastenectví.

Mužský kraj se skládá z bílých (svobodní) nebo modrých (ženatí) punčoch, upevněných nad kolena tzv. ouvazky, bílé, červeně vyšíváné košile, kožených kalhot těsně pod kolena (ze skopoviny, pukloviny, jelení či srnčí kůže, tzv. praštěnky)⁴⁵ a modré vesty s mosaznými knoflíky. Přes ni se mohla ještě nosit sváteční krátká kazajka (lajbl) nebo dlouhý světlý šerkový kabát, který se nezapínal.⁴⁶ Na nohou se nosily vysoké holínky, výjimečně černé „třejce“, na hlavě čepice vydrovka, obvyklá i v jiných českých krajích. Místní specialitou se staly čepice vyráběné z chorošů, a především klobouky „širáky“ známé z ilustrací Mikoláše Alše. Nezbytnou součástí slavnostního kroje (pro ženicha a kmotra u křtu⁴⁷) byla i čakana poděděná po předcích – strážcích hranice.⁴⁸

Podstatně složitější byl kraj ženský, který se na horním a dolním Chodsku lišil například uvázáním sukně (v horních vsích v pase, v dolních vysoko nad pasem).⁴⁹ Všední kraj se skládal z prodloužené spodní košilky, která zároveň plnila funkci spodničky, a kandůše (sukně sešitá s živůtkem, zapínal se vpředu) šitého z kanafasu nebo červeného plátna (tzv. praporka⁵⁰). Přes něj se zavazovala zástěra, tzv. fěrtuch, který musel být stejně dlouhý jako sukně. Starší ženy k němu nosily jupku (na Horním Chodsku zvanou rozplášenka, na Dolním Chodsku flámiška), krátký kabátek do pasu s nabíranými rukávy.

Sváteční kraj, tzv. přástkový, se na Chodsku skládal z červených punčoch, spodničky, bílé košile a červené vlněné sukně – šerky, též „pájovky“.⁵¹ (Protože vlněná látka, z níž se šerka šila, byla poměrně drahá, často se přední díl sukně, skrytý pod fěrtuchem, nahrazoval levnějšími materiály, např. plátnem.) Přes ni se opět uvazoval fěrtuch a přes košili se nosila barevná vlněná šněrovačka, tzv. lajblík. Přes ramena se mohl nosit šátek

---

⁴⁴ Srov. NOVOTNÁ 2015, 10

⁴⁵ Srov. ENGEL 1906, 342

⁴⁶ Šerka se běžně říkalo hrubému, silnému, po domácímu tkanému plátnu. Šily se z ní obvykle kalhoty a kabáty.

⁴⁷ Srov. ZÍBRT 1903, 307

⁴⁸ Srov. WILDMANN 1927, 65

⁴⁹ Srov. ŠOTKOVÁ s. d., 3

⁵⁰ Srov. ULRYCHOVÁ 2008

⁵¹ Srov. HRUŠKA 1896, 238

s třásněmi, jehož cípy se zastrkovaly do šněrovačky. Zvláštní variantou dolnochodského kroje jsou tzv. rukávce, nazvané podle krátké košilky s bohatě řasenými a škrobenými rukávy.⁵²

Původně se svobodné dívky odlišovaly nošením tzv. vínku – bohatě vyšívané čelenky, pod níž si splétaly vlasy do vrkočů,⁵³ později začaly nosit na hlavě černý šátek s vyšívaným květinovým motivem, stejně jako vdané ženy. Do poloviny 19. stol. se na dolním Chodsku nosil také tzv. koláč – bílý plátěný čepec vycpávaný tzv. peřinkou. K mimořádným příležitostem (svatba, křtiny) mívaly starší ženy hlavu zahalenou velkým bílým šátkem – plenou. Obřadním kusem oblečení byl také kožíšek, též špenzr, krátký teplý kabátek lemovaný kožešinou.⁵⁴

Zvláštní variantou dolnochodského kroje jsou tzv. rukávce, nazvané podle krátké košilky s bohatě řasenými a škrobenými rukávy.⁵⁵ K nim se oblékala sukně šerka různé barvy, bohatě vyšívaný a zdobený lajblík a fěrtuch. Protože vlněná látka, z níž se šerka šila, byla poměrně drahá, často se přední díl sukně, skrytý pod fěrtuchem, nahrazoval levnějšími materiály, např. plátnem.

Ke kroji se nosily černé střevice, tzv. bůtky,⁵⁶ po ruce mívaly ženy bílý šáteček, tzv. vejskáček.⁵⁷ Speciální nejmladší a nejzdobnější variantou jsou pak kroje pro nevěstu a droužku (družičku).⁵⁸

---

⁵² Srov. ULRYCHOVÁ 2008

⁵³ Srov. HRUŠKA 1901, 277

⁵⁴ Srov. HRUŠKA 1896, 239

⁵⁵ Srov. ULRYCHOVÁ 2008

⁵⁶ V době Němcové byly lemované červeně. – Srov. ZÍBRT 1903, 307

⁵⁷ Srov. ŠOTKOVÁ s. d., 5

⁵⁸ <http://www.chodsko.net/chodskem>, vyhledáno 20. 4. 2016

2. Národopis 19./20. století

2.1. Z dějin českého národopisu

Pod vlivem osvícenských názorů Johanna Gottfrieda Herdera (1744–1803), který zdůrazňoval „význam lidové kultury, včetně lidové písně, pro konstituování moderního národa“;⁵⁹ proběhl v roce 1819 svým významem ojedinělý tzv. guberniální sběr. Akce probíhala v celém Rakousko-Uhersku a byla zaštitěna ministerstvem vnitra, které se tím snažilo bojovat proti vzrůstajícím nacionalistickým tendencím. Zápisy pořizovali úředníci, učitelé a kněží. Český sběr nakonec nebyl odeslán do Vídně, ale dal vzniknout tzv. *Kolovratskému rukopisu* (1823), který kromě českých písní obsahoval i písně německé a také zápisy tanců. Z tohoto rukopisu potom čerpali další sběratelé, např. **Johann Ritter von Rittersberg** (1780–1841), jehož sbírka vyšla v roce 1825. Na rozdíl od sběratelů, kteří na něj navázali (Šafařík, Erben, Čelakovský,...), zapisoval Rittersberg písně jako „památky historické“, tedy v původním znění bez úprav.

Jeho následovníci byli ovlivněni jednak dobovým romantismem, jednak vlasteneckými snahami nalézt v lidové tvorbě „pravé češství či slovanství“. Tyto snahy pak vedly sběratele k úpravě materiálu např. odstraněním výrazů, které byly tehdejší společností považovány za vulgární. Romantismus sice přinesl zájem o folklor a lidové podání, ale zároveň je viděl tak, jak je vidět chtěl. Venkovský lid vnímal jako čisté nezkažené jádro národa a lidové tradice jako pozůstatek rituálů z dob předkřesťanských.

Je paradoxní, že právě zájem o folklor a snaha vlastenců jej zachytit vedly k ještě většímu úpadku lidového podání. To totiž spočívá v tom, že se texty (ať už písně, pohádky, bajky nebo jiná lidová slovesnost) předávají ústně mezi lidmi jednak z generace na generaci, jednak (zásluhou krajánků) z kraje do kraje. Jejich zapsáním a vydáním se kodifikují a zároveň se stanou dostupnějšími, tudíž už není třeba si je předávat a pamatovat.

František Ladislav Čelakovský (1799–1852) se svým zájmem o lidové písně české i slovanské vůbec obracel k myšlence panslavismu. Písně sám aktivně nesbíral, většinou je získával korespondencí od svých přátel slavistů. Své znalosti slovanské lidové písně využíval i ve své tvorbě ohlasové, kde upravoval a dotvářel folklorní materiál. Stejně jako sběratelé J. V. Kamarýt a Václav Krolmus se i Čelakovský soustředil především na písňové texty.

---

⁵⁹ PECHÁČEK 2010, 22

Od čtyřicátých let se sběru folkloru v Čechách věnoval **Karel Jaromír Erben** (1811–1870). Nesbíral jen písně, ale vlastně veškeré slovesné lidové umění od dětských říkadel až po pohádky a pověsti. Ty získaly definitivní podobu v roce 1864 a vyšly pod názvem *Prostonárodní písně a říkadla*. Erbenův způsob sbírání a zapisování odpovídal tehdejší romantické tradici. Například několik variant písně, které vyslechl od různých interpretů, sloučil do jedné, která vyhovovala jeho estetickým představám.

Spolu s Josefem Jaroslavem Langerem vnesla do českého národopisu nový pohled **Božena Němcová** (1820–1862). Veškeré lidové projevy chápala jako nedílnou součást způsobu života v dané oblasti a charakteru tamního obyvatelstva. Ve své sběratelské práci se kromě Chodska (*Obrazy z okolí Domažlického, Selská svatba v okolí Domažlic, O prostonárodním léčení na Domažlicku*) orientovala především na Slovensko. Podobně také Václav Bolemír Nebeský (1800–1882) začínal uvažovat oproti romantikům kritičtěji. Chápal, že městská kultura a vzdělanost stále více ovlivňují lidové prostředí, které se proměňuje a upouští od svých tradic.

V 80. letech 19. století pronikl do širších měšťanských vrstev zájem o lidový kroj. Prvním podnětem k tomu byla „výstava národního vyšívání“ uspořádaná na základě sbírky manželů Náprstkových. Kromě vystavování a napodobování lidové výšivky (která pronikala i do měšťanské módy) přinesly podobné akce také vědecký zájem o lidový ornament.⁶⁰

V 70. a 80. letech 19. století vydal několik svazků lidové slovesnosti studentský literární a řečnický spolek Slavia (založený 1869) pod názvem *Národní pohádky, písně, hry a obyčeje*. Na přípravě spolupracovali přední český jazykovědec Jan Gebauer (1838–1907) a literární historik Josef Jireček (1825–1888). V duchu nazírání na písně jako na literární a historické památky vydával své folkloristické poznatky v Českém lidu Alois Jirásek (1851–1930). Také sem spadá sběratelská činnost **Ludvíka Kuby** (1863–1956), jeho cesta na Chodsko v rámci příprav Národopisné výstavy československé a především jeho cesty zahraniční a s nimi spojené vydávání *Slovanstva ve svých zpěvech*.⁶¹

Vyvrcholením práce etnografů 80. let se stala tzv. Česká chalupa – národopisná expozice v rámci Zemské jubilejní výstavy 1891. Chalupa se zahrádkou byla inspirována lidovou architekturou Pojizeří a obsahovala lidopisný materiál ze čtyř nejzachovalejších folklorních oblastí Čech: Chodska, Plzeňska, jihočeských Blat a Litomyšlska. Vedle

---

⁶⁰ Srov. ŠTĚPÁNOVÁ 1996, 37

⁶¹ Srov. PECHÁČEK 2010, 35

kroje se stala jakýmsi národním symbolem a stejně jako lidovým ornamentem se i jejím vybavením nechávaly inspirovat široké měšťanské vrstvy ve svém každodenním životě.⁶²

V 90. letech 19. století se český národopis po úspěchu České chalupy připravoval na velkou Národopisnou výstavu československou. V té době dochází k rozmachu sběratelské aktivity také v jednotlivých regionech. Pořádají se regionální sbírky, začínají vznikat místní muzea. Národopis se začíná orientovat i mimo lidovou slovesnost. Folkloristé se už nezajímají jen o texty písní, ale také o jejich melodickou složku – **Otakar Hostinský** (1847–1910), do středu zájmu se dostává lidový tanec – **Josef Vycpálek** (1847–1922), zábavy a slavnosti související s životem na venkově a jednotlivými církevními svátky.

Jen malou část sebraných materiálů se podařilo publikovat, především jako články v Českém lidu a dalších národně orientovaných časopisech (Květy, Světozor, Časopis Českého muzea). Kromě Jindřicha Šimona Baara, Jana Františka Hrušky a Jindřicha Jindřicha, kteří působili na Chodsku, patří mezi nejvýznamnější sběratele té doby Josef Zemánek (1858–1924), Jaroslav Bradáč (1876–1938), Ferdinand Sládek (1872–1943), v jižních Čechách působící Karel Weis (1862–1944) a Václav Juda Novotný (1849–1922). Nejvýznamnější z této doby je několikadílná sbírka **Čeňka Holase** *České národní písně a tance*. S podporou České akademie, ministerstva vyučování a spolku Svatobor podnikl v letech 1902–05 několik sběratelských cest po Čechách. Význam jeho sbírky tkví především v tom, že se mu podařilo zachytit mnoho písní, které se nenacházely ve sbírce Erbenově.

Roku 1905 byla vyhlášena oficiální celostátní sběratelská akce s názvem *Lidová píseň v Rakousku* pod patronací rakouského ministerstva vyučování a kultu. V roce 1919 na tuto práci navázal Státní ústav pro lidovou píseň v padesátých letech vystřídaný Ústavem pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd.

2.2. Národopisná výstava československá v Praze 1895⁶³

Národní hnutí ve své vrcholné fázi (léta 1891–95) požadovalo především „vše národní, české, sebrat a zachránit pro příští generace“.⁶⁴ Byla to především generace žáků Jana Gebauera a Jaroslava Golla, která se snažila na základě folkloristického a etnografického materiálu vyjádřit „český národ“. V Čechách se národní hnutí

---

⁶² Srov. ŠTĚPÁNOVÁ 1996, 42

⁶³ Srov. BROUČEK 1996

⁶⁴ BROUČEK 1988, 155

projevovalo více v politické, na Moravě spíše v kulturní sféře podmíněné katolictvím a romantismem.

Kromě agrárního a klerikálního hnutí měl na český národopis nepochybně silný vliv nacionalismus jako politický program. Do té doby zastupoval české zájmy na říšské radě tzv. Český klub, který sdružoval českou národní stranu (staročechi) a národní stranu svobodomyšlných (mladočeši). František Ladislav Rieger, který stál v čele staročechů, prosazoval tzv. drobečkovou politiku založenou na kompromisech. Proti tomu se radikálně vymezili mladočeši a na říšské radě utvořili tzv. Klub nezávislých českých poslanců. Jejich programem byl především státoprávní boj.

Tuto pro Vídeň nepříjemnou situaci se vláda pokusila řešit jednáním, na které nebyli mladočeši přizváni. Čtrnáct článků, známých jako Vídeňské punktace, by v praxi znamenalo rozdělení Čech na území německá a německo-česká. Většina českého politického národa s tímto výsledkem jednání nesouhlasila, a proto ve volbách roku 1891 podpořila mladočechy. Český bojkot Vídeňských punktací oplatili Němci svojí demonstrativní neúčastí na Zemské jubilejní výstavě roku 1891, která byla původně zamýšlena jako prezentace všech zemí Koruny české, kam pochopitelně patřila i německá část obyvatelstva.

Tento politický nacionalismus se pokusil využít tehdejší ředitel Národního divadla (což bylo v té době chápáno jako poměrně vysoká politická funkce) **František Adolf Šubert**. Ač politickou příslušností staročech, inspirován úspěchem tzv. České chalupy na Zemské jubilejní výstavě přišel s nápadem uspořádat celou národopisnou výstavu. Ve spojení s výstavou pak plánoval založit i další instituce, především národopisné muzeum, a vydat encyklopedii české lidové kultury.

Už v létě 1891 rozesílal své plány a návrhy významným osobnostem české kultury a politiky. První schůzi pak svolal na 28. 7. 1891 na Staroměstskou radnici. Ke spolupráci se mu podařilo získat takové osobnosti jako byli Vojtěch Náprstek, Alois Jirásek, Lubor Niederle, Jaroslav Thomayer, Zikmund Winter, Jan Herben, Eliška Krásnohorská, Karel Adámek, František Bartoš, Otakar Hostinský, ze šlechtických kruhů Bedřich kníže Schwarzenberg a Vladimír hrabě Lažanský, který se ujal pozice předsedy výkonného výboru výstavy. Kromě tohoto výboru byly schváleny stanovy Národopisné společnosti československé, která ovšem fungovala až od roku 1893, na který byla původně výstava plánována.

9. 9. 1891 vyšlo v tisku provolání *Čechoslované* sepsané na popud Šuberta Eliškou Krásnohorskou, které mělo podnítit novou vlnu národního sebeuvědomění a zároveň sběr

mizejícího lidového materiálu. Na Šubertovy výzvy přicházely odpovědi především z příhraničních oblastí, začaly vznikat místní krajinské odbory pro sběr materiálu a pořádaly se okresní výstavy. Ty měly dvojí funkci: jedna část sebraných materiálů byla odesílána do Prahy pro potřeby výstavy národopisné, druhá část se obvykle stala základem místního muzea.

Na Moravě měl národopis díky lidem jako byli **František Bartoš** a **František Sušil** silnější tradici než v Čechách. Bylo nutno její území pracovně rozdělit na jednotlivé okrsky podle krajů, dialektu, ornamentu (Olomouc, Brno, Valašské Meziříčí, Uherské Hradiště, Žďár na Moravě, Telč). Centrem pro slezské národopisné práce se stal lašský národopisný soubor na Těšínsku. (Slezsko samo o sobě bylo zmítáno národnostními boji česko-polsko-německými.)

Terénní výzkumy probíhaly pomocí tzv. tazatelů – dotazníků, podle kterých se sběratelé řídili. Financování celé akce bylo výhradně z českých zdrojů: Český zemský sněm, pražská obec a různí soukromníci a instituce přispěli celkem 235 000 zlatých.⁶⁵ „Národnost“ výstavy měl připomínat také Hynaisův plakát s postavami, které měly zachycovat „*Čechy (chodská selka), Moravu (slovácký sedlák) a Slovensko (junák podtatranský)*“.⁶⁶

Důležitou otázkou bylo také, zda přizvat Slovensko. Tím, že bylo součástí uherské části říše, mohla být jeho účast na výstavě považována za politickou provokaci – výraz slovenského separatismu. V návaznosti na pohled Palackého a Kollára na Čechy a Slováky jako na dvě větve téhož národa vznikl spolek tzv. Československé jednoty. Po roce 1893, kdy byla výstava odložena kvůli komplikované politické situaci, se sběr na Slovensku výrazně omezil a probíhal zčásti tajně.

V roce 1893 vyvrcholilo masové hnutí vedené sociální demokracií pod heslem všeobecného hlasovacího práva. Protidynastické akce pokrokařské mládeže byly vládou ostře potlačeny 12. září, kdy byl nad Prahou vyhlášen výjimečný stav a začalo zatýkání pokrokařů a „Omladiny“.⁶⁷ Kritika za zdržování výstavy padla na hlavy mladočechů, kterým bylo vyčítáno, že jsou „lokaji Vídně“. Ve skutečnosti se vláda bála dalších možných demonstrací a radikalizace při národopisných sjezdech a oslavách, které měly výstavu provázet.

---

⁶⁵ Srov. ŠTĚPÁNOVÁ 1996, 46

⁶⁶ ŠTĚPÁNOVÁ 1996, 49

⁶⁷ Ve skutečnosti žádná jednotná organizace Omladina neexistovala, ačkoli slovo omladina mělo ve svém názvu hned několik skupin a také se tak jmenoval radikální časopis. Dělnický spolek Československá omladina nebyl vládou v roce 1892 povolen.

Další otázka, která ještě v roce 1894 nebyla vyřešena, se týkala celkového programu výstavy. Podle první dohody měla zahrnovat „*všechny vrstvy národa, jejichž prezentaci lze dokumentovat češtví.*“⁶⁸ Lubor Niederle se snažil prosadit myšlenku užšího plánu – zaměření výstavy na venkovský lid. V návaznosti na tuto myšlenku začal se svým kolegou Čeněkem Zíbrtem připravovat vydávání časopisu Český lid, který měl být zaměřený především na etnologii. Program výstavy byl do roku 1894 několikrát přepracován. K etnologickému jádru se přidávaly materiály vztahující se k archeologii, historii, sociologii, demografii, lingvistice...⁶⁹

V rámci přípravy výstavy probíhaly také tzv. národopisné sjezdy. Celkem jich bylo třináct (jeden z nich se konal v Domažlicích). Náplň velkého národopisného sjezdu plánovaného v Praze na 28. 9. 1893, který se nemohl konat z politických důvodů, byla přeřazena do ustavující schůze Národopisné společnosti. Za další cíl bylo navrženo založení národopisného muzea.

Za místo konání výstavy bylo zvoleno výstaviště v Královské oboře, které se osvědčilo už při Jubilejní zemské výstavě. Také díky tomu byly obě výstavy v dobovém tisku srovnávány. Ještě před otevřením výstavy se české časopisy plnily články s národopisnou tematikou autorů jako byli J. F. Hruška, Čeněk Zíbrt, K. V. Adámek a další.

Slavnostní zahájení výstavy se uskutečnilo 15. 5. 1895. Předcházela mu svatojánská pouť. V době zahájení nebyly ještě všechny budovy zcela dokončeny, ale to byla tehdy běžná praxe všech světových výstav. Vstupné se pohybovalo mezi 30 a 40 krejcary (lišilo se ve všední den a ve svátek).

Srdcem výstavy se stala vesnice složená z různých typů staveb z různých oblastí. Nejoblíbenější z nich byly funkční hospody a restaurace nabízející návštěvníkům občerstvení. Také zde probíhaly různé národopisné slavnosti a ukázky „života lidu“, např. plzeňská svatba, přástky, zpracování lnu, ... Do některých chalup se nastěhovaly celé rodiny a po dobu půl roku, kdy probíhala výstava, tam skutečně žily.

Další důležitou součástí byla výstavka národních krojů prezentovaných na zdařile provedených figurínách i na živých lidech. Kromě centrální vesnice měly ještě jednotlivé kraje vlastní oddělení, často s méně kvalitně zpracovanými expozicemi.

29. září vydal výkonný výbor spolu s Národopisnou společností československou publikaci *Národopisná výstava československá*, která byla jakýmsi přehledem doplněným ilustracemi, fotografiemi, nákresem, tabulkami a výčtem osobností na výstavě

---

⁶⁸ BROUČEK 1996, 21

⁶⁹ Srov. tamtéž, 22

se podílejících. Na ten den byl také svolán „sjezd přátel československého národopisu“ svolaný výkonným výborem výstavy. Kromě toho se výstava stala také místem setkávání zástupců slovanských národů v rámci monarchie i mimo ni.

Výstava byla ukončena 31. 10. 1895. Jejím přímým pokračovatelem se stalo Národopisné muzeum československé, které bylo otevřeno už v roce 1896. Převzalo některé části sbírek z výstavy a postupně bylo doplňováno dalším sebraným materiálem. Nepodařilo se získat budovy výstavní vesnice, které sice několik let fungovaly jako depozitáře, ale později byly prodány „na stavební dříví“.⁷⁰ Muzeum bylo později přičleněno k Národnímu muzeu a roku 1902 získalo budovu letohrádku Kinských pod Petřínem – dnešní Musaion, kde jsou sbírky dodnes.

2.3. Čeněk Zíbrt a Český lid⁷¹

12. 10. 1864 se na velkém statku v Kostelci u Vorlíka (dnes nad Vltavou) narodil Vincenc Jan Zíbrt. Jeho otec byl řezníkem, hospodským a představeným obce. Tři roky na to však oba rodiče i sestra Tonička zemřeli na tyfus. Malý Čeněk byl vychováván svými prarodiči a dalšími příbuznými, ale po celý život zůstal touto rodinnou tragédií poznamenán. Ve 32. ročníku Českého lidu, který byl věnován Zíbrtově památce, na něj jeho kolegové a přátelé vzpomínají jako na někdy až přecitlivělého, lítostivého člověka, který vždy vyjadřoval pokornou vděčnost za jakoukoli službu, ale zároveň v něm byla silná touha po uznání, která jej vedla k velké píli, pracovitosti a pečlivosti s jakou shromažďoval materiály pro své studie.

Obecnou školu vychodil v Kostelci a poté nastoupil na písecké gymnázium. Zde se poprvé setkal s vlasteneckými i národopisnými snahami v osobách Čenka Holase a budoucího básníka Antonína Klášterského. Po úspěšně složené maturitní zkoušce nastoupil na filosofickou fakultu na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, kde se věnoval studiu historie, estetiky, hudby, filosofie a především filologie v Gebauerově slovanském semináři. Kromě studia staročeských textů si také začal všimnout kulturněhistorických jevů v minulosti, např. ve své disertaci *Hry u starých Čechů* (1888).

Do období od konce 80. let do začátku první světové války spadá většina zásadních Zíbrtových publikací s tematikou kulturních dějin (*Dějiny hry šachové v Čechách*, *Veselé*

---

⁷⁰ ŠTĚPÁNOVÁ 1996, 62

⁷¹ Nemám-li uvedeno jinak, čerpala jsem informace z monografie Josefa BLÜMLA: *Kulturní historik Čeněk Zíbrt*. České Budějovice 2014

chvíle v životě lidu českého, Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské, Jak se kdy v Čechách tancovalo...).

Ještě koncem 80. let se Zíbrt společně se svým spolužákem z Gebauerova semináře **Luborem Niederlem** vydal studovat do Mnichova. Zde se více sblížili a začali společně pomýšlet na vydávání „*českého speciálního časopisu věnovaného antropologii a etnografii*“.⁷² Inspirací pro něj měl být časopis *Wisła*⁷³ polského folkloristy Jana Karłowicze. Kromě Mnichova pobýval Zíbrt i v Berlíně, Varšavě a Petrohradu, kde se seznámil s myšlenkami a dílem ruského sociologa N. I. Karějeva. Plánované cesty do Moskvy, Kyjeva, Paříže, Londýna a Vídně už se mu nepodařilo uskutečnit.

V roce 1891 vydal Zíbrt svůj spis *Kulturní historie. Její vznik, rozvoj a posavadní literatura cizí i česká*, kde se pokusil nastínit své představy o tomto nově vznikajícím vědním oboru. Během 90. let se kolem něj vytvořila opozice vůči v té době převládajícímu pohledu na historii v duchu Gollovy školy, která na základě studií a poznatků anglického antropologa E. B. Tylora (1832–1917) požadovala, aby „*badatelská práce zahrnovala celou šíři společenské aktivity, nikoli jen sféru politiky a militarií*“.⁷⁴ Patřil sem např. Augustin Sedláček, který se zabýval dějinami šlechty a Zikmund Winter, který studoval dějiny měst. Zíbrt se zaměřil na dějiny venkovského lidu.

Pro tyto účely také vnikl Český lid. Lubomír Niederle původně pomýšlel spíše na folkloristu Václava Tilleho, ale ten už se v té době zabýval jinými tématy. Navíc Zíbrt našel nakladatele F. Šimáčka, který byl ochotný časopis vydávat. První číslo vyšlo v září 1891 a poté vždy jednou za dva měsíce, tedy šestkrát do roka. Zíbrt získával postupně k časopisu stále osobnější vztah, což se u Niederla nesetkalo úplně s pochopením. Začalo docházet ke konfliktům, které vyvrcholily odchodem Lubora Niederla z redakce časopisu.

Škála příspěvků do Českého lidu byla velice pestrá, a to především díky různorodosti autorů. Články Zíbrtem otiskované se pohybují od drobných poznatků ze života českého lidu (např. místní pověsti, pověry, recepty), přes ucelené články a zprávy (např. o úctě k určitému světci v určité oblasti), zápisy textů a melodií písní, lidových divadelních her, až po rozsáhlé studie (např. hudební – Otakar Hostinský, nebo Zíbrtovy lidopisné složené

---

⁷² NIEDERLE 1932, 86

⁷³ Podle toho původně zamýšlený název Vltava.

⁷⁴ PECKA 2016

z příspěvků různých autorů z různých oblastí, rozdělené podle církevních svátků⁷⁵). Kromě toho se, zvláště v prvních ročnících, objevují články s archeologickou či historickou tematikou. Stálou součástí časopisu byly „Otázky a odpovědi“, přehled folkloristické bibliografie, „Časové zprávy“ (převážně nekrology). Důležité byly také obrazové přílohy – fotografie, tabulky, nákresy a náčrtky.

Už od přelomu 80. a 90. let se význační čeští historici (Kalousek, Emler, Gebauer) pokoušeli o zřízení stolice kulturních dějin na pražské univerzitě. Její vedení bylo nabídnuto nejdříve Zikmundu Winterovi a po jeho odmítnutí Zíbrtovi. Ten se roku 1892 habilitoval a stal se soukromým docentem všeobecných kulturních dějin se zvláštním zřetelem k zemím rakouským s působností na filosofické fakultě české univerzity v Praze. Zároveň nastoupil jako volontér do knihovny Národního muzea, kde později působil jako vrchní ředitel. Od roku 1899 jako spoluredaktor a později jako vrchní redaktor vedl také *Časopis Muzea království Českého*.

V tomto šťastném období se Zíbrt rozhodl pro riskantní úkol, který se nakonec ukázal být nad jeho síly. Rozhodl se vydat *Bibliografii české historie*, která se však setkala s ostrou kritikou většiny českých historiků, proto její vydávání v roce 1912 (po pěti svazcích) zastavil. Rok na to se vzdal i redaktorství *Časopisu Muzea království Českého*.

Veškerou kritiku si bral příliš osobně a postupně propadal stále větší nedůvěře. O to víc ale lnul ke svým příbuzným a oblíbencům, především z okruhu Českého lidu. Byla to převážně laická veřejnost, lidé různého věku, vzdělání i společenského postavení – od intelektu kněží, právníků, lékařů až po selský rozum lidových písmáků. Sám Zíbrt byl silně konzervativní, odsuzoval vše nové, co přinášela doba a považoval to za zkázu lidových tradic. Celý život se snažil zachraňovat, zapisovat a shromažďovat vše, co ještě zbývalo z lidové kultury. Zároveň si ale byl vědom, že: „*Shromážděný materiál je obrazem uzavřené minulosti (kulturní historie českého venkova), že jej nelze probudit k někdejšímu životu. Je však možné jednotlivé celky rekonstruovat a udržovat jako paměť (etnografie, folkloristika)*“.⁷⁶

V posledních letech války objížděl společně s dudákem **Karlem Michalíčkem**⁷⁷ a houdkem Vratislavem Paprštajnem venkov s národně buditelským pásmem. Koncertní podobou lidové hudby a Zíbrtovými osvětovými přednáškami se snažili manifestovat

---

⁷⁵ Viz podkapitola Lidové slavnosti, zvyky a obyčeje.

⁷⁶ BLÜML 2014, 44

⁷⁷ Karel Michalíček – pražský učitel, malíř a hudebník. Jako samouk hrál na několik hudebních nástrojů včetně dud, které si pořídil na Chodsku.

vlastenectví obvykle za vydatné podpory místních spolků, např. Sokola, které zajišťovaly taneční vystoupení. Toto představení bylo inspirováno vystoupením strakonického dudáka Josefa Formánka u spolku Prácheň v Praze. Kromě Čech a Moravy (Pardubice, Brno, Hradec Králové, České Budějovice, Sušice, Strakonice, Vodňany, Želiv) se dostali i do Bratislavy a dokonce do Vídně. Michalíček s Paprštajnem později v dudáckých besedách pokračovali i bez Zíbrta pod názvem Národní muzika dudácká.

Po válce se Zíbrt dlouho neúspěšně snažil obnovit vydávání Českého lidu, které bylo zastaveno již v roce 1914. Podařilo se mu to přesně po deseti letech, ovšem s nemalými obtížemi. Časopis měl málo odběratelů a tím, že Zíbrt odmítal otiskovat články autorů, kteří si časopis nepředplatili, přicházel jednak o hodnotné příspěvky, jednak o čtenáře. Jinak se věnoval spíše dokončení rozpracovaných projektů a menším studiím. Postupně se dostával na okraj vědecké společnosti.

Půl roku před svou smrtí se oženil se sestrou své žáčky a blízké spolupracovnice Johanou roz. Brožíkovou. V té době už byl značně oslabený po mozkové mrtvici, trpěl kornatěním tepen a zánětem sedacího nervu. Zemřel 14. 2. 1932 ve Státní nemocnici v Praze na Královských Vinohradech. Jeho pozůstalost koupil za 20 000 Kč továrník Morawetz a daroval ji Knihovně Národního muzea.

3. Porovnání folkloristů a jejich článků z Chodska

3.1. Lidová vyprávění a jejich zdroje

Lidová vyprávění sbírali na Chodsku především Jan František Hruška a Jindřich Šimon Baar, který shrnul svá sebraná vyprávění mimo jiné v knize *Chodské povídky a pohádky* (1922). V Českém lidu je nepublikoval. Kromě Hruškových článků otiskl Čeněk Zíbrt ještě vzpomínky Josefa Thomayera, Josefa Šlaise, Květoslava Fencla, Václava Prunara, Ivana Františka Kitzbergera a také své vlastní z cest po Domažlicku. Většina z nich bohužel neuvádí své zdroje, spíše jen, že pověsti slýchali za svého mládí (všichni byli rodáci z Chodska). Výjimkou je J. F. Hruška, který u některých kratičkých vyprávění uvádí jméno vypravěče a někdy i místo sběru.

Ve XXIII. ročníku Českého lidu uveřejňuje **Čeněk Zíbrt** „záznam z cesty po Chodsku“ pod názvem *Svatojánský ženc na Domažlicku*.⁷⁸ Vypráví, jak se v padesátých letech 19. stol. na vycházce v okolí Domažlic setkal se starým pastýřem, kterého se vyptával na místní zvyky a tradice. Následuje pak autorův povzdech nad zánikem donedávna i jinde v Čechách běžných tradic.

Podobnou formu má vyprávění **Josefa Thomayera** *Skalník* v ročníku XXIV. s podtitulem „chodská pověst“.⁷⁹ Ani tady nejsou přímo jmenovány zdroje, kromě jediného, kterým je Thomayerův otec, který prý „skalníka také sám viděl“. Zíbrt alespoň uvádí, kde a za jakých okolností se s vypravěčem setkal, Thomayer udává jen že „před šedesáti roky slýchal ve své domovině“. U obou se tedy jedná o osobní vzpomínky na vyslechnutá vyprávění.

Zíbrt lidové zvyky a pověry považuje za „čisté nevinné národní památky“, které je třeba chránit, a „srdce mu krvácí“, když vidí, jak zanikají, nebo jsou potlačovány a přenechávány Němcům. Naproti tomu Thomayer jako lékař uvažuje v rámci přírodních věd a snaží se nalézt pro pověru logické vysvětlení. Neuvádí název, ale píše, že četl „v jistém německém přírodnickém časopise“ článek, který jev vědecky vysvětloval.

O „skalníkovi“ se zmiňuje také **Ivan František Kitzberger** v článku o vrchu Dmout.⁸⁰ Také on vychází z lidových pověstí a zabývá se místopisem. Ani tady nejsou jmenováni vypravěči, pouze že „pověsti o tomto vrchu slýchal od svého mládí“. Zdroj uvádí Kitzberger pouze u popisu krajiny, a sice spis A. Srny *Místopis král. města Domažlic*.

---

⁷⁸ ZÍBRT 1914a

⁷⁹ THOMAYER 1924b

⁸⁰ KITZBERGER 1928

Kitzbergerův článek obsahuje několik pověstí a lidových vyprávění o jeskyních, podzemních chodbách a ukrytých pokladech. Další pověsti se pokoušel dohledat mezi lidem o „Čertově kamení“ u Domažlic, bohužel neúspěšně.⁸¹ Jeho zájem o místopis se podobá zájmu J. F. Hrušky, o kterém bude řeč dále. Oba pečlivě popisují krajinu i její historii.

Osobní vzpomínky má i **Josef Šlais** na vyprávění své babičky.⁸² Na rozdíl od Thomayera, který se pokouší podat vědecké vysvětlení pověr, Šlais naopak ještě rozebírá výroky nadpřirozených bytostí zvaných divé ženy, snaží se je vysvětlit a dokonce přímo jmenuje hlavní aktéry vyprávěných příběhů, dokonce i svoji prabábu. Nakonec přidává osobní zážitek, kdy se vracel pozdě večer neznámou cestou, kde podle jeho babičky byl bludný kořen, a skutečně přišel domů „velmi unavený“.

Stejně jako Kitzberger a v některých případech Hruška udává i Šlais přesné místo, kolem kterého se pověsti točí. Jak v článku o divých ženách, tak i ve svém druhém textu o pověstech z Domažlicka.⁸³ Zde bohužel neudává vypravěče, pouze místa – Koloveč, Ouňovice (dnes Únějovice), a jména lidí, o nichž píše.

O divých ženách se zmiňuje také **Květoslav Fencel**⁸⁴. Stejně jako Šlais uvádí konkrétní místa a jména hlavních aktérů, dokonce užívá zčásti přímé řeči. Nepoužívá však místní nářečí, pouze některé výrazy (pacholiště, lopatiště) nejsou spisovné, ale v Hruškově dialektickém slovníku jsem je nenašla. Navíc má na konci článku poznámku, že všechna vypravování pochází od J. Zemana z Jelma (ve dvou z těchto příběhů figurují pacholci sloužící na dvoře u Zemanů a u Bílků v Jelmě).

Od předchozích pověstí a lidových vyprávění zaměřujících se především na přírodní jevy, které si prostý venkovský lid vysvětloval nadpřirozenými bytostmi, se liší pověst, kterou zaznamenal **Václav Prunar**.⁸⁵ Je o „zázračné“ soše sv. Prokopa, která prý pochází ze sázavského kláštera. Autorovi ji vypravoval místní „kalkant a písař šesti sousedních obcí, stařec sedmasedmdesátiletý, živá kronika“. Bohužel Prunar neuvádí jeho jméno, pouze to, že je horlivým šířitelem pověsti a písemně ji zaznamenal do knihy modliteb a zpěvů v běhařovském kostele. Svůj mimořádný zájem o pověst a její šíření vysvětluje vypravěč sám, když uvádí, že sochu při požáru kostela zachránil jeho děd a jeho syn, tedy čtvrtá generace rodu, sochu opět do kostela vezl.

---

⁸¹ KITZBERGER 1904

⁸² ŠLAIS 1902

⁸³ ŠLAIS 1903

⁸⁴ FENCL 1902

⁸⁵ PRUNAR 1902

Také **Jan František Hruška** má mnoho osobních vzpomínek na lidová vyprávění. V článku *Kosteliště na Hůrce u Chodova*⁸⁶ rozebírá polohu chodských obcí, kterou objasňuje nejdříve z historického hlediska (měly především strážní funkci) a poté přidává místní pověst. Tady se blíží Thomayerovu pojetí, stejně jako on zachycuje lidové podání, ale zároveň se snaží je logicky vysvětlit. Pověst vypravuje, že ruiny, které jsou podle Hruškova podání zbytky chodské strážní stanice, jsou ve skutečnosti místem, kde měl být původně postaven kostel.⁸⁷ Hruška k tomu uvádí, že „pověst vypravují staří Kodováci“⁸⁸ a podává ji v místním nářečí.

Podobně zaznamenává Hruška ještě místopisnou pověst *Hde stávalo první Hujezdo*.⁸⁹ Také tato je zaznamenána nářečím. Dokonce tu uvádí i vypravěče – svého „kameráda vyjmluvníka (výminkáře) Vaňka z Újezda“⁹⁰ – se kterým se setkal na pochůzce v Peci pod Čerchovem a který ho pozval „na hyjtu“. Společně pak vyšli na procházku, během které stařec vysvětloval, jak se lidé při morové epidemii vystěhovali a postavili si novou vesnici. Tady můžeme nalézt paralelu se Zibrtem. Oba čerpají z vyprávění vyslechnutých přímo „v terénu“. Ale zatímco Zibrť se pastevce ptá na zvyky a obyčeje, které zná z jiných koutů Čech, Hruška se zajímá přímo o místo, na kterém stojí, o jeho historii.

Jméno Vaněk z Újezda se u Hrušky vyskytuje ještě jednou, v kapitole *Národopisné droby z Chodska*. Mezi několika příběhy je také jeden s názvem *Chleba s kančkou (prostonárodní humoreska chodská)*,⁹¹ vyprávěný právě výminkářem Vaňkem. Stejně jako o „Hujezdu“ je tento krátký text zapsán v chodském nářečí.

Kromě Hrušky už v chodském nářečí nikdo nepíše. (Nepočítáme-li jednotlivá pojmenování určitých věcí, krátké přímé řeči nebo texty písní.) On sám používá nářečí ještě v „chodské starožitné zkazce legendární“ *Kerak Pán Bůh má rád svý nejmenčí*⁹², v pověsti *Karak buli Pán Ježíš se svatým Petrem mezi chodskyjma dřevorubci*,⁹³ v pohádce *Karak se Hondza ženil*⁹⁴ a v krátké zkazce *Jaký sou eště hloupí ženský na sjetě*.⁹⁵ Jedině u posledně jmenovaného textu je uvedeno alespoň místo sběru – „zapsáno

---

⁸⁶ HRUŠKA 1907

⁸⁷ Pověst o tom, že se lidé někde rozhodli postavit kostel, ale jejich práce byla vždy přes noc přenesena na jiné místo, není nijak originální. Podobné pověsti se vyskytují i na jiných místech, např. Skokov (okr. Karlovy Vary), Strašín (okr. Klatovy) a další.

⁸⁸ Místní obyvatelé nazývají Chodov též Kodovo.

⁸⁹ HRUŠKA 1906

⁹⁰ Vesnice Újezd, lidově Oujezdo, Houjezdo, Hujezdo, Huvězdo.

⁹¹ HRUŠKA 1901

⁹² HRUŠKA 1914

⁹³ HRUŠKA 1908

⁹⁴ HRUŠKA 1912

⁹⁵ HRUŠKA 1901

v Újezdě na dvoře u Kolářů“. Posledním Hruškovým textem psaným v nářečí je „prostonárodní legenda“ *Když chodil Pán Ježíš po zemi*. Je jedním z mála, kde autor uvádí vypravěče a místo poznámkou „podle podání Sim. Pelnáře z Oujezda“.

Dalšího vypravěče jmenuje Hruška u receptu na *Mast proti peklu*⁹⁶ v poznámce: „diktovala šedesátiletá Dodla Samkouc ve Stráži u Domažlic.“ Přestože je zde výslovně řečeno „diktovala“, je článek psán spisovnou češtinou bez jakýchkoli dialektických odlišností. Žádný z posledně jmenovaných článků nemá úvod nebo naznačení situace, za jaké byly texty sebrány, které by se podobaly výše zmiňovaným článkům Zírta a Thomayera.

Podtitulem Hruškova článku *Z humoru Chodův* jsou „*Kratochvilné historky z hejt*“.⁹⁷ „Hejta“ či „hyjta“ se říká na Chodsku sousedskému posezení, nejčastěji v neděli nebo ve svátek, když se šlo například z kostela, stavovali se lidé u příbuzných, kmotrů nebo známých na návštěvu, tedy „na hyjtu“. Také za dlouhých zimních večerů se lidé scházeli (obvykle se střídali po chalupě), aby společně pracovali. Nejobvyklejší bylo předení⁹⁸ a draní peří. Ženy a dívky⁹⁹ se sesedly kolem stolu k práci a přitom si vyprávěly pohádky, novinky ze vsi, veselé i strašidelné historky, zkrátka co slina na jazyk přinesla. V „senci“ (hlavní obytná místnost) s nimi bývali i muži a děti, zvláště mladí chlapci, kteří vyváděli při „hejtách“ různé veselé kousky a tělocvičné hry.

Hruška zde zdůrazňuje, že v takových chvílích jsou vypravěči nejotevřenější, vykládají naprosto přirozeně, jsou ve svém živlu. Aby mohl folklorista takovou situaci zachytit, musel mít jednak velkou trpělivost a jednak důvěru vypravěčů, aby jej mezi sebe přijali. To se Hruškovi dařilo především díky tomu, že ačkoli prožil většinu života jako středoškolský profesor v Plzni, byl rodilým Chodem. Na Chodsko se často a rád vracel a ve své rodné obci i okolních vsích měl mnoho známých a přátel, kteří se k němu rádi hlásili.

Hruška výslovně uvádí, že veškeré zapsané historky slyšel „na hejtách“ a zná vypravěče i hrdiny příběhů. Konkrétní jména ani místa však neudává. Jen upozorňuje, že se některá vyprávění mohou podobat jiným z jiných krajů. Jako důkaz uvádí „svoji“ historku *Chlapci kujóni* o tom, jak mládež přes noc rozebrala sousedovi vůz a složila mu ho na střeše, která se podobá jedné z historek uváděných J. Petrákem z Vysokého nad

---

⁹⁶ HRUŠKA 1901

⁹⁷ HRUŠKA 1902c

⁹⁸ Od toho se v některých krajích říká přástky, či hrátky.

⁹⁹ Podle Hrušky dříve předli i muži – Srov. HRUŠKA 1901

Jizerou v témže čísle Českého lidu.¹⁰⁰ Považuje to za důkaz „podobného smýšlení českého lidu“.¹⁰¹ Ve skutečnosti se dají zprávy podobného typu nalézt téměř po celé Evropě.

3.2. Hudba

Nezanedbatelná část příspěvků do Českého lidu se věnuje lidové muzice. Kromě rozsáhlejších studií hudebních vědců Otakara Zicha, Ludvíka Kuby, Otakara Hostinského a Zibrtovy studie o dudách se objevují i kratší příspěvky, které obvykle obsahují jen několik ukázek lidových písní. Z Chodska jsou to především články autorů Jana Františka Hrušky a Jindřicha Šimona Baara.

3.2.1. Zápisy písní

Jan František Hruška vydal v roce 1891 v časopise Květy studii *Národní píseň na Chodsku*. Poté zamýšlel vydat celou sbírku písní, ale protože, jak sám píše: „*Nové zkušenosti sběratelské a nové práce změnil v poslední době valně celý plán v našich studiích o kulturním stavu Chodska*“,¹⁰² odložil vydání sbírky na neurčito. Z jeho poznámky u článku *Národní píseň z Chodska*¹⁰³ vyplývá, že měl v plánu vydávat v Českém lidu postupně další sebrané písně jako doplnění své studie v Květech. Ve skutečnosti je ale tento první příspěvek jediný. Článek obsahuje několik textů milostných písní, pouze některé z nich jsou opatřeny i notovým zápisem. Kromě již zmíněné poznámky a poděkování (viz níže), neobsahuje článek žádný další text, jenom vysvětlivky k některým výrazům.

V poznámce pod čarou Hruška jmenovitě děkuje „přátelům svým i přátelům věci“, obvykle místním učitelům, kteří mu poskytovali lokální materiál. Zajímavé je, že kromě učitelů jmenuje jednoho studujícího a jednoho poštovního asistenta. Kromě toho ve druhé části článku (str. 587–588) opravuje některé „chyby proti dialektu“ z první části (str. 391–394).

K hudební tematice se Hruška ještě několikrát vrátil, ale pouze v jednotlivých člancích se spíše národopisným než hudebním zaměřením. V článku *Zpěv ponůcky v Domažlicích*¹⁰⁴ tak zachycuje „zvykoslovný přežitek starodávného života“ – obchůzku nočních strážců po městě a jejich zpěv. Hruška tady popisuje jednak muže, kteří službu

---

¹⁰⁰ PETRÁK 1902

¹⁰¹ HRUŠKA 1902c

¹⁰² HRUŠKA 1892, 391

¹⁰³ HRUŠKA 1892

¹⁰⁴ HRUŠKA 1897d

„ponůcky“ obstarávali, jednak způsob jejich obchůzek a zpěvu, a nakonec přidává i notový zápis s textem.

Podobně je sestaven i další jeho článek, tentokrát o pastýřské troubě.¹⁰⁵ K zápisu melodie i popěvku, kterým se „snaží vystihnouti melodii čtveračivý duch dětí chodských“, přidává popis výroby. Navíc dokazuje mylné určení jednoho exempláře z muzea v Domažlicích jako trouby „na mráky“.

K zápisu písní se ještě jednou vrátil příspěvkem s vánoční tematikou.¹⁰⁶ Zde se jedná čistě jen o záznam melodií a textů vánočních koled. Jediným textem navíc jsou v tomto případě, stejně jako u jeho prvních vydání písní, poznámky a vysvětlivky k nářečí, v němž jsou texty zapsané. Stejně jako Hruška zapisuje sebrané písně z Chodova také **Jakub Kobez** (pravopis se různí, někdy Kobez, jindy Kobes).¹⁰⁷ Také u něj chybí jakýkoli vysvětlující text, písně nemají dokonce ani nadpisy.

Naproti tomu se objevují i příspěvky ještě „chudší“, obsahující pouze texty písní. Tak je tomu např. v případě J. Š. Baara, který zapsal na padesát slok a jejich variant hudebního typu „dokolečka“, ale neudává melodii.¹⁰⁸ Na rozdíl od Hrušky a jiných ale srovnává „své“ texty se sbírkou Karla Jaromíra Erbena.

Stejně tak i zápisky **Boženy Němcové** vydané v *Českém lidu*¹⁰⁹ neobsahují notaci. Podle poznámky redakce jsou to varianty známých písní, které zapsala Němcová za svého pobytu na Chodsku a patrně poslala K. J. Erbenovi. Její texty nejsou psané v nářečí, vyskytují se tam pouze výrazy „za Domažlicí“ (Domažlicemi), „mráky“ (mraky), „Kútští“ (Koutští páni) a „púta“ (pouta).

3.2.2. Studie

Studií s hudební tematikou se v *Českém lidu* vyskytuje poměrně hodně. O hudbě na Chodsku pojednává nejširěji **Otakar Zich**. Jeho velká studie *Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku*¹¹⁰ se zabývá nejrůznějšími aspekty chodské lidové hudby od vzniku písní přes jejich formy, nejčastější tóniny a rytmy až po praktické poznatky o způsobu „muzicírování“. A totéž platí v jeho případě i o tanci.

Stejně jako J. Š. Baar i Zich srovnává své sebrané písně se sbírkou Erbenovou. Hledá a nalézá stejné nápěvy i texty, přidává také topografický výčet výskytu jednotlivých písní.

---

¹⁰⁵ HRUŠKA 1903b

¹⁰⁶ HRUŠKA 1902b

¹⁰⁷ KOBEZ 1928

¹⁰⁸ BAAR 1893a

¹⁰⁹ NĚMCOVÁ 1913

¹¹⁰ ZICH 1906–1910

Upozorňuje na zásadní roli sběratele, který tím, že píseň zapisuje, ji zároveň chtě nechtě upravuje podle svého vkusu. Kromě Erbena srovnává své sběratelské dílo také s písněmi sebranými na Chodsku Ludvíkem Rittersbergem a zároveň s písněmi známými z jiných krajů, především nejbližšího Klatovska a Prácheňska.

Zich nezachycuje jen lidovou píseň jako takovou, ale snaží se zároveň vysvětlit její vznik. Shoduje se s Hruškou i dalšími autory, kteří kdy o Chodsku psali, když popisuje konzervativní povahu Chodů a jejich tvrdou práci. Vyslovuje myšlenku, že čím těžší práce, tím náruživější veselí. Tanec „do kolečka“ (který našel i jinde v Čechách, avšak na Chodsku nejzachovalejší) vysvětluje jako nejstarší taneční formu, které na zábavách příslušelo „čestné místo“ jako vyvrcholení veselí. V tomto smyslu srovnává kolečko se slovenskou zbojnickou či maďarským čardášem. Do protikladu pak dává řadový typ tance – menuet, či nový typ „besední“, které zlidověly v severních Čechách. Zachování starších původnějších forem, mezi které kolečko zcela jistě patří, připisuje opět konzervativnosti Chodů.

Právě na lidové zábavy v hospodách, někam mezi tanečníky a muzikanty, umísťuje i vznik písní a pokouší se popsat jejich genezi od emoce, ze které vznikne slovo, přes neumělou melodii, kterou zkušený dudák vycizeluje a „pošle zpátky“ ke zpěvákovi, který bývá zároveň i tanečníkem. Cituje, ale nejmenuje staré zpěváky, kteří mu vyprávěli, „jak to bývalo za jejich mladých časů“, kdy se tančilo pouze „do kolečka“, nikoli ještě „vokolo“.

V notacích udává obvykle pouze první hlas (zpěv a klarinet), protože druhé hlasy bývaly pravidelně doplněny v terciích či sextách. Najdou se ale i výjimky, kdy se Zichovi podařilo vyslechnout píseň v trojhlasu. K vysvětlení některých hudebních zákonitostí (srovnání lidové polyfonie s městskou harmonií) uvádí i celé „partitury“ – rozepsání písně pro jednotlivé nástroje „selcké muziky“ a zpěvné hlasy.

Zabývá se také tóninami, v nichž se zpívalo. Velká většina písní, které sebral, se zpívá v Es-dur. Zich to vysvětluje laděním dud, které jsou v „selcké“ muzice nezbytností a kterým se musí ostatní nástroje i lidský hlas přizpůsobit. Rozlišuje jednotaktový a dvoutaktový rytmus (furiant), zabývá se formou, rytmem, ale i obsahem písní. Rozebírá jednotlivé motivy v textech (dívka volající na orajícího chlapce, navracení darů, vojna...).

Rozsáhlá studie **Otakara Hostinského** *O naší světské písni lidové*¹¹¹ se zprávou **Ludvíka Kuby** o jeho cestě na Chodsko sice časově předchází Zichově statí, ale zařazují

---

¹¹¹ HOSTINSKÝ 1894

ji jako druhou co do významu. Právě Hostinský vyzval Kubu, aby se vydal sbírat písně na Chodsko, což se mu s podporou České akademie věd (asi 40 zlatých) podařilo v období od 6. 5. do 6. 6. 1893.¹¹² Kuba se o své cestě zmiňuje také ve Věstníku Národopisné výstavy československé (neboť byla organizována v rámci přípravných akcí výstavy) a také v poznámce pod čarou zdůrazňuje, že své poznatky publikuje v Českém lidu „s výslovným svolením Výkonného výboru Národopisné výstavy československé“. Sám Kuba se přiznává, že od své cesty mnoho neočekával, a přidává se tak ke skepsi Hostinského, který v úvodu vzdychá nad rychlým úbytkem nejen písní, ale obecně materiálu pro sběratele. O to radostněji pak vyznívá Kubův text.

Zpráva obsahuje především výběr z písní, které Kuba zapsal.¹¹³ Nad melodiemi převládají texty, neboť, jak se Kuba shoduje se Zichem, častěji vznikaly nové texty na známé melodie, než nové nápěvy. Na rozdíl od Zicha se Kuba nesnaží porovnávat se staršími sbírkami a rovnou zdůrazňuje, že zapisoval písně, které se u Erbena nevyskytují.

Většina písní je stejně jako u Zicha zapsána jednohlasně, případný druhý hlas se pohybuje v terciích či sextách. Také zapisuje pouze „partitury“ pro „selckou muziku“ nebo i varianty jednotlivých nástrojů, což se u Zicha nevyskytuje. Stejně jako Zich se zabývá Kuba melodiemi, ovšem z jiného hlediska. Zatímco Zich rozebírá hlavně rytmizaci, Kubu zajímá čistá melodie, kterou srovnává s jinými písněmi. Dokazuje tím, že mnoho písní vychází buď ze stejného nápěvu, nebo je jejich melodie pospojována z různých písní.

Stejně jako Zich neodděluje Kuba striktně hudbu a tanec. Naopak ve své stati propojuje tyto dvě složky stejně, jako jsou spojeny v lidovém prostředí. V tomto ohledu se se Zichem výborně doplňují, neboť Kuba se nezajímá ani tak o vznik písně, jako spíš o její „provozování“. Rozepisuje se o způsobu zpěvu, který posuzuje ze svého odborného pohledu. Nevyhýbá se ani kritice, když označuje mužský zpěv jako „příšerný“ (to když muži zpívají příliš vysoko a takzvaně se přerývají).

Ani Kuba nejmenuje své zdroje, jen výjimečně např. dudáka Haněla, jinak pouze uvádí místa, která navštívil a kde sbíral materiál pro svou studii: Oujezd (Újezd), Luženice, Draženov, Postřekov, Díly, Klenčí, Chodov, Pec, Stráž, Pařežnice (dnes Pasečnice), Tlumačov, Mrákov, Klíčov, Zahořany, Stará Kdyně.

---

¹¹² ZÍDKOVÁ 2003,36

¹¹³ Celá sbírka zůstala v rukopise a vydána byla až v roce 1995, jen několik písní vydal vlastním nákladem pod názvem Česká muzika na Domažlicku. – Srov. THOŘOVÁ 1995, 12

Závěr má Kuba podstatně optimističtější než začátek, když tvrdí, že na Chodsku lze ještě hodně zachránit, a plánuje se do jihozápadních Čech vrátit. To se mu bohužel již nepodařilo. Své další sběratelské cesty podnikal v zahraničí.

Další hudební studie Ludvíka Kuby se věnuje jediné písni „Chmeličku, chmeli“.¹¹⁴ Hned v úvodu se odvolává na svoji studijní cestu po Chodsku z roku 1893, kde ho tato píseň zaujala „pro svoji roztomilost kotvící v umělecké zaokrouhlenosti a básnický dokonalý text“. Částečně se zde vrací k lidovému typu „do kolečka“, který popsal již v předešlé studii, neboť píseň z něj pravděpodobně vychází.

Především mu jde o srovnání chodské verze s jinými. Textově i melodicky velmi podobná píseň se totiž vyskytuje i ve sbírkách polských folkloristů Oskara Kolberga, Wacława Zaleskeho a dalších, a také na Moravě i v některých částech Čech (uvádí sbírky Sušila, Holase a Weise). Cituje také polského vědce Erazma Majewskeho, který se tematikou chmele zabýval nejen v rámci Slovanů, ale celé indoevropské jazykové rodiny.

V Polsku byla tato píseň, na rozdíl od Čech, v Kubově době ještě zachována jako svatební, což byl asi její původní význam. Mluví pro to i skutečnost, že jedna z variant písně se objevuje v Českém lidu ve zcela jiných souvislostech než hudebních. Václav Beran ve svém článku *Popěvky při nošení jídel o svatbě*¹¹⁵ zmiňuje píseň taktéž jako svatební, resp. zpívala se při přinášení piva na svatební tabuli.

Kuba shromáždil 31 různých textů písně, které porovnával. Hned na začátek zařazuje ucelený zápis notace chodské varianty písně, dál se ale zabývá především texty. Ty se v polské a chodské verzi nápadně podobají, zatímco jinde v Čechách se ze starobylé obřadní písně stal spíše pijácký popěvek. Druhý zápis notace pak zaznamenává nápěv v různých (obvykle mollových) tóninách podle oblastí. Polský původ písně vede autora k příklonu k jedné z teorií o původu Chodů, a sice že je do Čech přivedl roku 1039 kníže Břetislav I. z válečné výpravy do Polska.

3.2.3. Dudy a dudáci

Kromě lidové hudby jako takové se autoři na Chodsku zaměřovali také na nejdůležitější a nejvýraznější hudební nástroj této oblasti, kterým jsou bezesporu dudy. **Čeněk Zíbrt** jim věnuje podrobnou studii odbornou, teoretickou, zaměřenou na historii a šíření nástroje, zatímco etnograf **Ladislav Rutte**, znalec dudácké muziky, se zabývá

---

¹¹⁴ KUBA 1926

¹¹⁵ BERAN 1895

ryze praktickými tématy: výrobou a hrou na dudy, a především osobnostmi chodských dudáků.

Ani Zíbrtův článek¹¹⁶ však zdaleka není suchopárným výčtem dat. Naopak je psaný velmi živým jazykem, kde je z každého slova cítit téměř zamilovanost autora do tohoto nástroje a zároveň lítost, že dudácká hudba pomalu mizí, staří dudáci vymírají a mladí se nezajímají o tradici předků.

Stejně myšlenky vyjadřuje i Rutte, když píše o posledních chodských dudácích¹¹⁷ Janu Kobesovi přezdívanému Honza Dudák, který hrál svého času na Národopisné výstavě československé v Praze, Matějovi Faráři z Boškova (dnes Božkovy) a Wolfgangu Šteffkovi mladším. Jeho otci Wolfgangu Šteffkovi (pravopis je rozkolísaný, někdy píše Rutte f, někdy ff), přezdívanému Bulfik z Oujezda věnoval Rutte samostatný článek.¹¹⁸

Ani jejich životopisy nejsou sestaveny z dat a míst, spíše by se chtělo říci, že jsou to životní příběhy slavných chodských dudáků. Rutte popisuje osobní setkání s každým z nich a přidává i osobně pořízené fotografie. Jen posledně zmiňovaný článek je psán zčásti jako nekrolog. Rutte po Šteffkově smrti vzpomíná na skromného, pracovitého a čestného výrobce dud, na jeho umění i rady. V závěru článku se odvolává na Zíbrta a Šteffkův životopis v jeho knize *Hrály dudy* (1917).

O dudách a dudácké muzice se zmiňuje také Jakub Kobes v článku Vlk a medvěd, milovníci dudácké muziky.¹¹⁹ V redakčním úvodu upozorňuje Čeněk Zíbrt na „rozsmarnou rozprávku“ Uppsalského arcibiskupa Olafa Magnussona, jak medvěd poslouchá hru na dudy, a podobné vyprávění Aloise Jiráska. Stejně téma mají i texty **Jakuba Kobese** a **Q. M. Vyskočila**, snad s jediným rozdílem, že Kobes píše o medvědovi a Vyskočil o vlkovi. Zíbrt pomocí všech těchto článků dokazuje, že téma divokých šelem poslouchajících dudáka je rozšířené nejen v Čechách, ale i jinde v Evropě.

3.3. Lidové slavnosti, zvyky a obyčeje

V prvním a druhém čísle Českého lidu jsou uveřejněny příspěvky „ze sbírek Českého lidu“. Jednotlivé soubory článků jsou rozděleny podle období církevního roku: Vánoce, Velikonoce, Od Vánoc do Velikonoc a O masopustě.

Redakční předmluva vysvětluje, že jednotlivé příspěvky jsou z různých krajů, různého stáří a od různých autorů. Jde pouze o výběr z velkého množství materiálu

---

¹¹⁶ ZÍBRT 1924

¹¹⁷ RUTTE 1925

¹¹⁸ RUTTE 1924b

¹¹⁹ VYSKOČIL/KOBES 1926

nashromážděného v redakci Českého lidu na výzvu o zaslání „*všelikých zpráv o lidovém podání českoslovanském, zaslání pověr, písní, obyčejů, zábav, pověstí, názorů lidových, přísloví, pořekadel atd. atd.*“¹²⁰ Z autorů písní a působících na Domažlicku přispívali do těchto sbírek Jindřich Šimon Baar, Jiří Čadek, J. V. Královec, Jan Konopík a další.

3.3.1. Vánoce

Příspěvky jsou rozděleny tematicky do podkapitol: Jídla, Obyčeje, Pověry, Věštby, Vánoční hry, Štěpánování a Chození s bukačem.

Hned první zprávu přináší **Josef V. Královec** z Domažlicka.¹²¹ Text je vlastně vzpomínkou na slavení Vánoc v době jeho dětství. Kromě popisu jednotlivých zvyků přidává také texty dětských volání rok co rok se opakujících. Popis zvyku a zčásti i říkadla se shodují se zprávami **Anežky Piskáčkové** z Ouboče na Šumavě.¹²²

Druhá Královcova zpráva se týká chození s bukačem, na Domažlicku zvaném „fanfrňoch“. Kromě popisu fanfrňochu (hrnec potažený blánou s navoskovanými koňskými žíněmi, po kterých se přejíždí mokkými prsty) přidává ještě text koledy s poznámkou, že „*koledovat chodili městští chlapi na vánoční pondělí*“.¹²³ Naproti tomu **Jindřich Šimon Baar** píše ve své zprávě o chození s bukačem, že děti chodily na Nový rok ráno. K textům koled přidává ještě čtyři varianty nápěvu.¹²⁴ U Královcova textu je poznámka: „Ze vsi Milavči na Domažlicku“, u Baara je pouze obecnější „Domažlicko“. Baar v textu zmiňuje „...chodí u nás děti...“, předpokládám, že tím myslí městečko Klenčí, kde se narodil a ke konci života žil jako kněz-penzista. Popis fanfrňochu či bukače a hry na něj odpovídá popisům dalších autorů z Volyně, Brunšova a okolí Prahy.¹²⁵

Několik dalších zpráv s vánoční tematikou sebral od jihočeských bohoslovců **Jiří Čadek**, který studoval bohosloveckou fakultu v Českých Budějovicích. Dozvídáme se o tom z poděkování redakce v poznámce pod čarou.¹²⁶

Vánoční svátky připomíná i **Jan František Hruška** několika koledami otištěnými v Českém lidu v roce 1902. Uveřejňuje texty i notaci. Bohužel jsou to jediné vánoční písně z Chodska, které se mi v Českém lidu podařilo dohledat. Podrobněji se o nich zmiňuji v kapitole o hudbě.

---

¹²⁰ ZÍBRT 1892, 294

¹²¹ KRÁLOVEC 1892b

¹²² PISKÁČKOVÁ 1892

¹²³ KRÁLOVEC 1892b

¹²⁴ BAAR 1892b

¹²⁵ Srov. J. V. ŽELÍZKO, Jos. MORÁVEK, Fr. Slav. ŠTĚPÁNEK: tamtéž, 413

¹²⁶ ZÍBRT 1892, 403

3.3.2. Od Vánoc do Velikonoc

Tuto sbírku dělí Zíbrt do podkapitol: Památka sv. Tří králů, Hromnice, Sv. Blažeje, Lidové hry na den sv. Doroty, Na sv. Matěje, Na sv. Řehoře.

Jindřich Šimon Baar referuje o svěcení vody, křídý, soli a bobku na Tři krále.¹²⁷ Stejně téma zmiňuje i **Josef V. Královec** a přidává říkání při výkropu stavení a polí.¹²⁸

V dalším příspěvku popisuje Baar tříkrálovou kolední obchůzku v Klenčí a přidává notaci i text písně. Shoduje se s podáním **Jana Františka Hrušky**,¹²⁹ že králové jsou ve skutečnosti jen dva. Třetí má podobu dřevěné figurky na „motovítku“, která, když se točí klikou, dělá poklony. Hruška k svému článku přidává i fotografii E. Strouhala dvou domažlických žebráků přistrojených za „tři krále“. Název písně „My tři králi, my jdeme k vám“ se neshoduje s textem Baarovým („O my tři slavný králové“). Ten se, co se týká textů, odvolává na Erbenovu sbírku. Na rozdíl od Baara neudává Hruška konkrétní místo, ale zdůrazňuje, že tříkrálová obchůzka není na Chodsku původní.

O Hromnicích podává Baar zprávu o svěcení svíci zvaných „sloupky“ a jejich užívání.¹³⁰ Přidává také několik pranostik známých i z jiných krajů.¹³¹ V Dílech na Chodsku zachytil obchůzku „doroťáků“ představujících kata a Dorotu a jejich kratičkou verzi hry o sv. Dorotě.¹³² (Výrazně delší verzi podává V. Paulus z Chrastu – Chrudimsko¹³³).

3.3.3. O masopustě

Dodatky k obchůzkám na sv. Dorotu a sv. Řehoře jsou ještě v druhém ročníku Českého lidu přiřazeny k sbírce masopustní. Ta je rozdělena den po dni od tzv. tučného čtvrtka (tento název vysvětluje Jindřich Šimon Baar lidovou pověstí o tloušťce sv. Maří Magdaleny¹³⁴) až po „masopustní úterý“.

O masopustu na Chodsku se nejdříve rozepisuje **Jan Konopík**. V krátké zprávě z Luženic popisuje dívčí „prahůdky“ – maškarní průvod s nápodobou svatby.¹³⁵ Ke stejné tematice, taktéž z Luženic, se pak obšírněji vrací v článku *Masopust na Chodsku*,¹³⁶ kde

---

¹²⁷ BAAR 1892a, 503

¹²⁸ KRÁLOVEC 1892a

¹²⁹ HRUŠKA 1897a

¹³⁰ BAAR 1892a, 507

¹³¹ Srov. V. PAULUS, Jar. VALKOUN: tamtéž, 508

¹³² BAAR 1892a, 511

¹³³ Srov. V. PAULUS: tamtéž, 511

¹³⁴ BAAR 1893b

¹³⁵ KONOPÍK 1893

¹³⁶ KONOPÍK 1895

se ale zabývá naopak mužskou zábavou zvanou „voračky“. Písně, které se na „voračky“ zpívaly, zaznamenal na Chodsku **Jindřich Šimon Baar** a Čeněk Zíbrt je otiskl dva roky po jeho smrti.¹³⁷ Baar zde udává také svého spolupracovníka, který se postaral o notaci k textům, klenečského učitele Josefa Webera.

Stejně jako Konopík nazývá i **Pantaleon Engel** ve svém článku s masopustní tematikou dny masopustního veselí „bláznivé dni“.¹³⁸ Shodně s Konopíkem také popisuje nedělní „selský bál“, na který svobodná chasa neměla přístup.

3.3.4. Velikonoce

Také tento soubor je řazen víceméně chronologicky od Květné neděle po Velikonoční pondělí (Svatodušním svátkům se věnuje zvláště). Dvě zprávy **Jiřího Čadka** v druhém čísle Českého lidu se týkají zvyků na Květnou neděli. Čadek se tady shoduje s **Josefem Královcem**¹³⁹ i **Jindřichem Šimonem Baarem**,¹⁴⁰ že vrbové větvičky „kočičky“ posvěcené na Květnou neděli mají moc ochránit člověka od bolení v krku a uhlíky z „pálení Jidáše“ (ohně svěceného na Bílou sobotu) chrání stavení. První dva zmiňovaní také shodně popisují, jak děti roznášely svěcené kočičky z kostela po vsi. Baar si jako kněz spíše než pověr všímá lidových modlitbiček pronášených na Velký pátek a na Boží hod pod širým nebem.¹⁴¹

Vymezení Velikonoc se poněkud vymyká třetí Čadkova zpráva o zvycích na Domažlicku na sv. Vojtěcha nebo sv. Jiří.¹⁴² Svátky těchto dvou světců se slaví 23. a 24. dubna. Někdy mohou spadat do období Velikonočních svátků, protože Velikonoce jsou svátek pohyblivý a datum jejich slavení se rok od roku liší (první možný termín je 22. 3. a poslední je 25. 4.). Kromě setí „semíčka“ a kaše z vajec se tu Čadek zmiňuje o polévání vodou, což je zvyk o Velikonocích poměrně rozšířený. Obecně je známo, že děvčata na Velikonoční pondělí polévají chlapce. Čadek zde zmiňuje i opačný postup, že totiž chlapci polévají děvčata, když jdou prvně na travu. (Mytí ve vodě v určitý den a hodinu, obvykle na Velký pátek před východem slunce, mělo uchránit lidi, ale i dobytek, od nemocí a zla.¹⁴³ I to je nejspíš jeden z důvodů, proč zařazuje Zíbrt tuto zprávu k Velikonocům.)

---

¹³⁷ BAAR 1927a

¹³⁸ ENGEL 1926

¹³⁹ KRÁLOVEC 1893

¹⁴⁰ BAAR 1893c, 599

¹⁴¹ Tamtéž, 609

¹⁴² ČADEK 1893a

¹⁴³ Srov. ZÍBRT 1893

Další zvyky vztahující se k Velikonocům otiskl Zíbrt v roce 1927 s podtitulem *Další sbírka*.¹⁴⁴ Objevuje se zde zpráva Jiřího Čadka, která je totožná s textem uveřejněným již ve druhém čísle, o svěcení kočiček na Květnou neděli a jejich léčivé moci. U obou vydání je poznámka, že tentýž zvyk je známý i na Českokrumlovsku. (Čadek působil v jižních Čechách jako kaplan a mohl se tedy s tamními zvyky dobře seznámit.) Druhým Čadkovým textem jsou lidové verše o utrpení Panny Marie pod křížem.¹⁴⁵

Josef Blüml ve své studii upozorňuje, že když se Zíbrtovi roku 1924 konečně podařilo obnovit vydávání Českého lidu, byl nucen vzhledem k menšímu počtu přispěvatelů otiskovat i starší, dosud nevydaný materiál.¹⁴⁶ To je zřejmě i tento případ. Jiří Čadek zemřel 7. 1. 1927, a navíc poslední článek, který uveřejnil v Českém lidu, byl z roku 1895. Do roku 1910, kdy působil v jižních Čechách, ještě přispíval do regionálního tisku, ale od chvíle, kdy dostal faru ve středočeském kraji, se angažoval spíše v katolických spolcích.

Nejznámějším symbolem Velikonoc jsou dodnes bezesporu barvená vejce. Této tematice se v Českém lidu věnovalo mnoho přispěvatelů, z Chodska to byli Jindřich Šimon Baar¹⁴⁷ a **Jan František Hruška**, který jim věnoval celý článek.¹⁴⁸

Kromě velikonočních tradic, kde se v podstatě shoduje s Baarem, že zelenočvrteční vejce patřila hospodáři, se Hruška zabývá také dalšími zvyky a pověrami s vejci spojenými i mimo období Velikonoc. Navíc je nejen popisuje, ale hledá i vysvětlení jejich původu. Např. léčivá moc vajec, vejce jako oběť zemi před orbou či setím, nebo žebrákovi jako almužna. Kromě malování vajec a „pouků“ (vyfouknutých skořápek) a dětských her s vykoledovanými vejci zmiňuje se také o chovu slepic a jejich nasazování. Zajímavé je, že k vejcím se vztahuje i zařikání vánoční, na kterém se s Hruškou shoduje v příslušných zprávách i J. V. Královec.¹⁴⁹

3.3.5. Letnice

Ve druhém čísle Českého lidu uveřejňuje **Čeněk Zíbrt** studii *Jízda „králů“ o letnicích v zemích československých*. V tomto článku popisuje svatodušní slavnosti na Slovensku, na Moravě i v Čechách a dokazuje, že mají všechny společný základ a že slavnosti podobného typu se vyskytují po celé Evropě. Hra na krále či královnu spočívá obvykle

---

¹⁴⁴ ZÍBRT 1927

¹⁴⁵ ČADEK 1893a, 279

¹⁴⁶ BLÜML 2014, 90

¹⁴⁷ BAAR 1893c

¹⁴⁸ HRUŠKA 1897c

¹⁴⁹ KRÁLOVEC 1892b

v tom, že se sejde chasa, průvodem obejde celou ves, od hospodyň si „vykoledují“ výslužku a podle štědrosti pak častují každé stavení veselým veršíkem. Slavnost obvykle končí honěním krále či jeho shozením do vody.

V rámci tohoto článku otiskuje Zíbrt též příspěvky z jednotlivých krajů (Hornácko, Hradec Králové, Plzeňsko, Krumlovsko), z Domažlicka článek **Jiřího Čadka** *Zábava o svátcích svatodušních na Domažlicku*.¹⁵⁰ Čadek zde uvádí, jak se slavilo v Oprechticích (starší název obce zní Ruprechtice¹⁵¹ – Čadkovo rodiště). Společně s **Josefem Královcem** napsal o stejném tématu ještě studii *Hra na krále o letnicích v Domažlicku („Pykytylykytyšvonc“)*¹⁵² uveřejněnou v Českém lidu v roce 1895. Tady není přesněji určena oblast, o níž se píše. Můžeme ale předpokládat, že se tato studie opírá o osobní zkušenost autorů z jejich dětství, neboť Královcovo rodiště Milavče leží asi deset kilometrů od Oprechtic.

Obsahově se texty liší jen v drobnostech. Královcův text je přísně popisný, používá místní názvy, které někdy v závorkách vysvětluje, jindy nechává na čtenáři, aby si jejich význam domyslel. (Nebo byly tyto výrazy na konci 19. století ještě obecně známé, dnešnímu čtenáři však mohou činit potíže.)

Naproti tomu Čadek svou stat' začíná téměř divadelně. Nechává v přímé řeči promlouvat jednotlivé pohůnky a až v dalších odstavcích vysvětluje, o co se jednalo a obrací se k běžnému popisu situace. Přesto si jeho text alespoň v jednotlivostech ponechává citové zabarvení a snaží se čtenáře vtáhnout do děje. Stejně jako Královec používá místní názvy, které v závorkách vysvětluje.

Téměř shodně s Královcem a Čadkem popisuje letniční zábavy mládeže na Domažlicku také **Jiří Seidenglanz** z Brnířova.¹⁵³ Stejně jako Královec se drží striktního popisu obyčeje. Přímou řeč používá jen, když „vaječník“ odříkává koledu. Ta je také téměř totožná s texty popisovanými Královcem a Čadkem.

Zajímavé je, jaký uvádí všichni autoři čas: Královec píše „na Boží Hod ráno“, Čadek „večer svatodušního hodu“ a Seidenglanz „prostřední svátek svátků svatodušních“. Nejjasněji určuje den letničních obchůzek **Karel Rozum**¹⁵⁴ v článku *Dření žáby*

---

¹⁵⁰ ČADEK 1893b

¹⁵¹ PROFOUS 1851, 282

¹⁵² KRÁLOVEC/ČADEK 1895

¹⁵³ SEIDENGLANZ 1901

¹⁵⁴ Karel Rozum (1856 – 1933) byl profesorem na gymnáziu a zakladatelem místního muzea v Roudnici nad Labem, ale díky svým kontaktům a přátelství s Karlem Hostašem, zakladatelem Klatovského muzea, se věnoval také archeologii a národopisu na Klatovsku. Díky svému zaměření (vyučoval kreslení a geometrii) mohl své články obohacovat o ilustrační kresby. – Srov. Karel SKLENÁŘ: Karel Rozum. In: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů, 2005, 482

*o letnicích na Klatovsku:*¹⁵⁵ na Boží hod pasácci určují podle pořadí, v jakém přiženou na pastvu, kdo bude králem a kdo lenochem (na Klatovsku žábou), obchůzka po vsi se pak koná na „prostřední svátek svatodušní“.

Rozumův článek, ačkoli je svým obsahem téměř totožný se zprávami Čadkovými, Královcovými a Seidenglanzovými, byl uveřejněn až ve 21. ročníku Českého lidu bez jakékoli souvislosti se Zíbrtovou studií o jízdách králů. Z poznámky redakce vyplývá, že Zíbrt tento zvyk musel znát, neboť se o něm zmiňuje ve čtvrtém dílu svých *Veselých chvil v životě lidu českého* s názvem *Králové a královničky*. Bohužel z poznámky není jasné, zda čerpal z Rozumových poznatků či nikoli.

3.3.6. První máj

Jediný kdo popisuje zvyky na 1. máje na Chodsku je **Jan Konopík**.¹⁵⁶ Shoduje se s pověrou rozšířenou po všech krajích a známou dodnes, že v noci na 1. května nabývají nad člověkem moci personifikované zlé síly – čarodějnice. O zvycích z různých krajů v tento čas pojednává **Čeněk Zíbrt** ve studii o Filipojakubské noci.¹⁵⁷ Zahrnuje tam i kousek textu z Babičky Boženy Němcové, kde autorka popisuje právě pálení ohňů v noci na 1. máje. Konopík tento zvyk nezmiňuje. Podle Zíbrta se čarodějnice na Chodsku vůbec nepálily.¹⁵⁸

3.4. Příspěvky z archivů

Někteří přispěvatelé Českého lidu (včetně samotného Zíbrta) se zajímali o staré zápisy v městských a obecních pamětních knihách. Do časopisu je věrně opisovali, obvykle jen s poznámkou, odkud text převzali, nebo z nich čerpali pro své studie.

U příspěvků z Domažlicka je v první řadě třeba jmenovat **Ivana Františka Kitzbergera**, jehož téměř všechny články jsou právě opisy starších textů. Z knihy „*Snešení obecní od l. 1581*“ chované v domažlickém muzeu převzal nařízení a přísahy „slamořezačů“.¹⁵⁹ Informace pod čarou o cechu řezankářů (slamořezačů) čerpá z *Domažlických listů* z r. 1881. Z domažlické městské knihy převzal pro změnu *Přísahu domažlických podruhů*.¹⁶⁰ Kromě původní knihy a roku 1613 není u textu žádná jiná poznámka.

---

¹⁵⁵ ROZUM 1912

¹⁵⁶ KONOPÍK 1910

¹⁵⁷ ZÍBRT 1910

¹⁵⁸ ZÍBRT 1914a

¹⁵⁹ KITZBERGER 1903

¹⁶⁰ KITZBERGER 1906

Třetí článek, kde Kitzberger cituje starší text, je místopisný. Podobně jako J. F. Hruška a Josef Šlais i sám autor se zajímá o krajinu a přírodní zajímavosti v okolí Domažlic. V článku *Pověsti domažlické o vrchu „Dmout“ (Ermout)*¹⁶¹ se kromě obecného popisu krajiny zabývá lidovými pověstmi. V článku *Čertův kámen u Domažlic*¹⁶² se z lidového podání příliš nedozvěděl (pouze, že „tam prý kdysi mlel čert obilí“), a tak se zaměřuje více na popis a historii místa (při stavbě železnice tam byly nalezeny bronzové předměty). Druhou část článku tvoří český překlad části Balbínových Miscellaneí, která se o „Čertově kameni“ zmiňuje.

Ze srbské pamětní knihy čerpá **Pantaleon J. Engel** v článku *Jak se šatili v Srbicích na Domažlicku*.¹⁶³ Ve dvou podkapitolách srovnává kroje ve vsích Srbice a Těšovice a v Lohovčicích (dnes Hlohovčice), kde se chodilo „po bulsku“, tedy jako Buláci (Chodové). Text není přesně citovaný, autor pouze přehledně sepisuje informace, které z knihy získal. Kromě svého zdroje uvádí i časové zařazení kolem roku 1800 s poznámkou, že po roce 1808 se kroj změnil. Mimo to vysvětluje také názvy jednotlivých součástí oděvu (špenzr, šlifre, lajbl apod.), materiál, z něhož byly ušity, a dokonce i ceny. Zajímavé je, že mezi součásti oděvu počítá také hole či pruty, které muži nosili v ruce, a dýmky. Všimá si také maličností jako je způsob uvazování šátku kolem krku či čepce (lišil se u svobodných a vdaných žen), a dokonce úpravy vlasů u mužů.

Podobně jako Kitzberger doslovně přepisuje cechovní nařízení a přísahy, vypisuje **Čeněk Zíbrt** *Říkání a přípitky při dostavění kostela v Domažlicích*.¹⁶⁴ Kromě toho, že uvádí zdroj, z něhož čerpal: „Rukopisný sborníček písní ze začátku XIX. věku“, udává také, jak se k této knize dostal. Knihovně Národního muzea, tehdy Musea království Českého, ji totiž věnoval „p. kustos **F. A. Borovský**“.¹⁶⁵

K vydávání archivních materiálů měl nejbližší **František Teplý**, který na Chodsku spolupracoval s J. Š. Baarem na Dějinách obce Klenčí a společně s J. F. Hruškou na Chodské čítance. V článku *O velkém hrdinovi Janu Sladkém*¹⁶⁶ se zabývá rodovou historií nejen nejslavnějšího Choda, ale také dalších šesti členů poselstva vyslaného roku 1693 k císaři, v jehož čele Kozina stanul. Jako zkušený archivář uvádí prameny ke své studii:

---

¹⁶¹ KITZBERGER 1928

¹⁶² KITZBERGER 1904

¹⁶³ ENGEL 1906

¹⁶⁴ ZÍBRT 1904

¹⁶⁵ František Adolf Borovský (1852 – 1933) byl český historik umění, působil v Umělecko-průmyslovém muzeu a angažoval se mimo jiné také při organizaci Zemské jubilejní výstavy a Národopisné výstavy československé v Praze. Část své knihovny daroval Národnímu muzeu.

¹⁶⁶ TEPLÝ 1907

matriku domažlickou, klenečskou a dalších chodských vsí, klenečskou farní knihu, zemský archiv a připojuje také vypsany Kozinův rodokmen.¹⁶⁷

Jeho studie ale není jen suchým výčtem jmen rodičů, dětí, kmotrů, dat narození, svateb a úmrtí. Snaží se například vysvětlovat nepřesnosti zápisů, domýšlet některé situace a především vůbec určit, kdo je kdo v rámci příbuzenských vztahů. (Často se opakují stejná křestní jména, nebo naopak jeden člověk byl jmenován různě). V době, kdy ještě nebyla zavedena příjmení (před r. 1740), byly místo nich zapisovány přezdívky či obecná pojmenování. (Například jméno Němec se v dané matrice vůbec nevyskytuje a Teplý vyslovuje domněnku, že by mohlo jít o Jana Hernaufa, jehož rod v rámci kolonizace přišel z Bavorska, tedy „z Němec“.)

Kromě již zmíněných informací z matrik (svatby, křtiny, pohřby) se Teplý zabývá také majetkovými poměry daných osob. Na základě svých výzkumů vyslovuje poměrně odvážnou teorii, že totiž Jan Sladký řečený Kozina „*nezaujímal před rokem 1693 mezi chodskými sedláky vynikajícího postavení, naopak žil-li s bratrovou rodinou (3 děti) společně, o skývu chleba dosti zápolití musel*“.¹⁶⁸

3.5. „Ze života“

Každá důležitá změna v lidském životě od narození až do smrti byla odjakživa provázena různými rituály. Křesťanství je zahrnulo do souboru svátostí: narození – křest, dospělost – biřmování, svatba – svátost manželství, umírání – pomazání nemocných. V lidovém prostředí bylo vše navíc spojené se světskými oslavami. Nejdéle se dochovaly oslavy křtu a svatby, o kterých pojednávají **Jan František Hruška** a M. Královcová. Naproti tomu jiní badatelé se zajímali také o všední každodennost, a tak Čeněk Zíbrt přináší popis zpracování lnu, Josef Thomayer lidového léčení nebo Ladislav Rutte osobnost chodského krejčího.

Hruškův článek o křtinách¹⁶⁹ se vztahuje k fotografii E. Strouhala chodských kmoter nesoucích dítě od křtu. Od popisu typického chodského kroje se propracovává přes popis konkrétní situace až k vysvětlení a obecnému popisu chodských zvyků při křtinách a „houvodě“ (úvodu). Na konci si (stejně jako na jiných místech Čeněk Zíbrt) stýská, že pravých chodských křtin i jiných slavností už je pomálu a že stále rychleji mizí

---

¹⁶⁷ Na rozdíl od Teplého, který považoval jméno Sladký pouze za přízvisko, František Roubík rozlišuje dva rody: Sladkých a Kozinů, přičemž jméno Kozina považuje za původní přídomek po jménu statku. – ROUBÍK 1931, 460

¹⁶⁸ TEPLÝ 1907, 34

¹⁶⁹ HRUŠKA 1896

z Domažlic i farních chodských vsí. K chodské svatbě se vztahuje kratičký popis fotografie J. Strouhala, jak nevěstě vyvázejí peřiny.¹⁷⁰ Delší text k tomuto tématu uveřejnil Hruška ve Světozoru roku 1899.

Ve většině zvyků se s Hruškou shoduje vyprávění **Marie Královcové**¹⁷¹ zapsané Annou Kellnerovou. Zatímco Hruška ale popisuje křtiny z role pozorovatele, i když dobře znalého prostředí, Královcová vypravuje z osobní zkušenosti. Vzpomíná na svou matku, babičku, ostatní příbuzné a kmotry a popisuje, jak se slavily křtiny a svatby za jejího mládí. Do obou částí svého vypravování (o křtinách a o svatbě) zahrnuje také texty písní nepostradatelných při podobných slavnostech. Na rozdíl od Hrušky, který vědomě používá místní názvy a dialektické zvláštnosti, které zdůrazňuje uvozovkami a záhy je vysvětluje, vyprávění Královcové je, pravděpodobně vlivem Kellnerové, zapsáno přísně spisovným jazykem (s výjimkou písňových textů).

K lidovým slavnostem kromě muziky, zpěvu a pití patřilo také dobré jídlo. To nesloužilo jen „k zábavě“, ale mělo také symbolickou a rituální funkci, na čemž se shodují Hruška i Královcová. Např. symbolika vejce jako nového života – kmotry přinášely šestinedělce vejce na misce s moukou, pивní polévku a caltu (pečivo) jako dar „na živobytí“. O běžných jídlech z Domažlicka referuje **Gustav Svoboda**¹⁷². Kromě místních názvů jako toč, bacan, mochura přidává také jejich recepty. S tím jsem se v jiném článku nesetkala. Jedině ještě krátká zpráva J. F. Hrušky, která se zabývá výrobou másla z bezinek a jeho použitím.¹⁷³

O zpracování lnu na Chodsku se zajímal **Čeněk Zíbrt**.¹⁷⁴ K fotografii E. Strouhala přidává popis J. F. Hrušky ze Světozoru 1896 a J. V. Želízka (od Čestic v jižních Čechách). I tady Hruška velmi živě popisuje děj na fotografii, používá a vysvětluje místní názvy.

Ladislav Rutte, který se na Chodsku zajímal především o dudáckou muziku, popisuje všední den (ne)obyčejných osobností Chodska. Kromě dudáků, o nichž se zmiňují v kapitole o hudbě, se setkal také s chodským krejčím Adamem Bílkem.¹⁷⁵ Podrobně zde vylíčil jeho život, rodinu a práci. Článek je založen na osobním setkání autora s dědečkem Bílkem a je psán s velkými sympatiemi k člověku a jeho práci. K textu je přiložena i

---

¹⁷⁰ ZÍBRT 1898a

¹⁷¹ KRÁLOVCOVÁ 1892

¹⁷² SVOBODA 1904

¹⁷³ HRUŠKA 1903a

¹⁷⁴ ZÍBRT 1898b

¹⁷⁵ RUTTE 1924a

fotografie krejčího s dcerou Maričkou. Stejně jako u článků o chodských dudácích, také tady si fotodokumentaci pořizoval Rutte sám.

O lidovém léčení, ale především přístupu k nemocem a nemocným, vypravuje známý lékař **Josef Thomayer**.¹⁷⁶ Také jeho líčení se opírá o osobní zážitky z jeho prázdninového pobytu 1879 v rodném Trhanově. Na příkladu nemocných, jež si volají faráře k poslednímu pomazání, aby druhý den už zase tvrdě pracovali, ukazuje tvrdohlavou, ale přitom dobrosrdečnou chodskou povahu v celé její kráse.

O právní záležitosti a způsob fungování „veřejných služeb“ na Chodsku se zajímal **Jiří Seidenglanz**. Podtitul jeho článku *Chození po střídě* zní: *Z právních poměrů našeho lidu*.¹⁷⁷ Vysvětluje tady pojem střída (třída nebo středa – od slova střídat se). V podstatě podává výčet povinností, ale i práv sedláků a chalupníků ve vsi, kteří se střídali v ubytování žebřáků, vojska, prohrnutí cest v zimě, stavbě pastoušky apod.

Naproti tomu **Matěj Kolařík** se jako kněz zabývá hlavně lidovou pověrečností podloženou křesťanským kultem. Především se zajímá o lidovou úctu ke světcům, z nichž na Chodsku vyzdvihuje sv. Antonína Paduánského vzývaného při hledání ztracených věcí¹⁷⁸ a sv. Martina jako českého ochránce skotu. Do protikladu k němu staví německé patrony sv. Vendelína a sv. Linharta.¹⁷⁹

3.6. Autoři

Autory většiny příspěvků můžeme dělit z různých hledisek. Jedno z výrazných rozlišení lze odvodit od míry zájmu o Chodsko a jeho tradice, nebo lépe řečeno o míru angažovanosti autora. Na jedné straně jsou autoři, kteří folkloru a jeho sběru přímo na Chodsku věnovali celý život, zářným příkladem je J. F. Hruška, a na druhé straně autoři, kteří se dané oblasti dotkli jen okrajově, buďto v rámci své vědecké činnosti (hudební vědci O. Zich, L. Kuba), nebo zcela mimo své „pracovní zaměření“. Do posledně jmenované skupiny spadá největší počet autorů. Jsou to převážně kněží (Čadek, Fencl, Felix, Kitzberger, Kolařík), právníci (Královec, Rutte) a lékař Thomayer, tedy vzdělaní a inteligentní lidé.

Jejich zájem o Chodsko byl obvykle dán osobním vztahem k oné oblasti. Nejčastěji se tam dotyčný narodil, měl tam tudíž rodinu a příbuzné, ke kterým se vracel často celý život, nebo tam nějaký čas působil pracovně a získal si tam přátele. Nebylo zcela

---

¹⁷⁶ THOMAYER 1924a

¹⁷⁷ SEIDENGLANZ 1902

¹⁷⁸ KOLAŘÍK 1924

¹⁷⁹ KOLAŘÍK 1926

neobvyklým jevem, že propadnuvše kouzlu „kraje pod Čerchovem“ přiváděli místní rodáci na Domažlicko i další své přátele. Tak tomu bylo například v případě Josefa Thomayera, který na své rodné Chodsko přivedl Aloise Jiráska. Ten zde v roce 1882 za pomoci řídícího K. Forejta a J. F. Hrušky studoval místní archivy i kraj a obyvatele, když hledal inspiraci k sepsání svého románu Psohlavci.

Druhý podstatný rys většiny autorů, který je vedl k zájmu o Chodsko, je vlastenectví. Hledání národní svébytnosti v lidové kultuře a všech jejích projevech. Nejen z nostalgie se proto Královec, Čadek a další rozpomínají na svá dětská léta, na písně a pohádky, které v dětství slýchávali a na zvyky a obyčeje. Součástí vlastenectví byl také „*nacionalismus, který se téměř překrýval s pojmem etnická identita*“.¹⁸⁰

Následující medailonky jednotlivých autorů nepojednávají uceleně o jejich životě a díle. Vybírala jsem pouze informace týkající se jejich národopisné činnosti na Chodsku. V případě regionálních – méně známých autorů jsem se naopak pokusila vypsát všechny informace, které se mi podařilo získat.

Jan František Hruška (6. 6. 1865 Pec pod Čerchovem – 17. 10. 1937 Plzeň)

Tento „arcichod po meči i po přeslici“ pocházel z relativně chudých poměrů, přesto mu ale rodiče, především jeho uvědomělý otec – lidový písmák, který se mu pak stal předobrazem Hruškova *Děrečka včelaře*, umožnili po gymnaziálních studiích pokračovat na filosofické fakultě v Praze. Ve filologickém semináři Jana Gebauera, který ve své době navštěvovali přední čeští jazykovědci, literární historikové i národopisci, se setkal mimo jiné s Čeňkem Zírtem a také se svým příbuzným J. Š. Baarem, kterého znal již z gymnaziálních studií v Domažlicích. Pod vlivem profesora Gebauera se začal systematicky zabývat chodským dialektem a posléze národopisem vůbec.

První články vycházely v Listech filologických a dalších časopisech. V roce 1907 dokončil své největší jazykové dílo *Dialektický slovník chodský* podle vzoru Františka Bartoše (*Dialektický slovník moravský*). Jako většina jeho děl, ani tento slovník není jen slovníkem, ale komplexním obrazem života na Chodsku. Ve studiích *Mezi dřevorubci a Chodský dřevorubec a jeho práce* se snažil zachytit také život dřevařů, poněvadž sám z tohoto prostředí pocházel.

Jako středoškolský profesor vystřídal několik působišť (Domažlice, Klatovy, Jindřichův Hradec, Pardubice), až nakonec roku 1902 zakotvil v Plzni. Už během studií a těsně po nich se výrazně angažoval v oblasti etnografie. Jeho studie *Statek i chalupa na*

---

¹⁸⁰ BROUČEK 1996, 7

Chodsku, uveřejněná na pokračování také v Českém lidu, posloužila jako zdroj informací pro Národopisnou výstavu československou, jejíž příprav se také aktivně účastnil.

Kromě vědeckých studií se zabýval i tvorbou beletristickou. Sbíral a zapisoval lidovou slovesnost, písně, pohádky a bajky. Často byl kritizován, že nepublikuje doslovně zachycený text a sebraný materiál různě upravuje a kombinuje. Ale není možné např. na „hyjtě“ nebo vesnické tancovače sednout a zapisovat. Na druhou stranu, Hruška znal toto lidové prostředí tak dokonale, že vše, co si vyslechl, nemusel tlumočit slovo od slova, ale dokázal to převyprávět se stejnou invencí, jako lidoví vypravěči.¹⁸¹ Díky tomu mohly vyjít jeho *Chodské bajky*, soubor pohádek s názvem *Na hyjtě*, a především čtyři svazky *Našich pod Čerchovem*, kde se v jednotlivých postavách pokusil vykreslit chodskou povahu. Část svého sebraného materiálu poskytl Janu Gebauerovi a Otakaru Zichovi (písňové texty).

Ačkoli nebyl knězem, vydal dvě modlitební knížky a stať *Proč jsem neodpadnul a neodpadnu*, kde hájí svou hlubokou víru a katolickou příslušnost, neboť po vzniku republiky mnoho Chodů přecházelo k nově vzniklé Církvi československé. V letech 1908–09 byla jeho zásluhou v Peci vybudována kaple sv. Prokopa podle plánů architekta Ladislava Skřivánka.

Byl ženatý, ale neměl děti. Ke konci života trpěl aterosklerózou a byl nucen převážně diktovat své schovance, která vše zapisovala. Její manžel Emil Felix se později také zabýval Chodskem a vydal v roce 1935 sborník *Hruškův památník*.

Jindřich Šimon Baar (7. 2. 1869 Klenčí pod Čerchovem – 24. 10. 1925 tamtéž)

Je asi nejznámější osobností Chodska přelomu století. Ačkoli ve svém rodném Klenčí i zemřel, většinu života prožil jinde. Jako katolický kněz působil na farách ve Spáleném Poříčí, Stochově, Úněticích, Klobukách, Volyni a Ořechu u Prahy. Pocházel ze starého chodského rodu původně Borů (přejmenovaných za tereziánských reforem na Baary¹⁸²). Po gymnaziálních studiích si z důvodů jednak materiálních a jednak osobních zvolil kněžskou dráhu a vystudoval bohosloví v Praze. Stal se členem Katolické moderny, jejíž hnutí se rozšířilo od touhy obnovit katolickou literaturu až ke snaze o změny uvnitř církve. Po vzniku republiky se stal předsedou vznikuvší Jednoty katolického duchovenstva, ale již v roce 1919 na funkci rezignoval a odešel do penze, aby se mohl vrátit na své milované Chodsko.

---

¹⁸¹ Srov. ULRYCHOVÁ 2016

¹⁸² <http://www.chodsko.net/clanky/clanek/121>, vyhledáno 31. 5. 2016

Nebyl klasickým sběratelem folkloru, jako např. Hruška, ale chodské tradice, mluva, venkovské prostředí i lidé mají nezastupitelné místo v jeho tvorbě jako zosobnění lidové moudrosti. Už jako student se seznámil v Putimi u svého strýce, který tam byl farářem, s Čeňkem Zíbrtem.¹⁸³ V době příprav Národopisné výstavy se mu přihlásil jako přispěvatel do Českého lidu a až do své smrti s ním udržoval přátelský kontakt. Výsledkem jeho sběratelské práce byla sbírka pohádek a povídek a asi 500 písňových textů, které později poskytl skladateli Jindřichu Jindřichovi (který mimo jiné zhudebnil Baarovu báseň *Bulačina*, která se pak stala jakousi „chodskou hymnou“).

Jinak se spíše než sběru folklorního materiálu a jeho vědeckému zpracování věnoval tvorbě beletristické. Mezi jeho nejznámější díla inspirovaná Chodskem patří *Hanýžka a Martínek*, romány *Skřivánek*, *Pro kravičku* a další, a především Chodská trilogie: *Pani komisarka*, *Osmáctyřicátníci*, *Lúsy* (1923–25).

František Teplý (5. 2. 1867 Marčovice u Volyně – 11. 6. 1945 Malenice nad Volyňkou)

Jako většina národopisců konce 19. a počátku 20. století pocházel i Teplý z lidového prostředí. Po gymnaziálních studiích v Českých Budějovicích odešel do kněžského semináře v Klatovech. Od svého vysvěcení 1892 působil až do roku 1909 na různých místech jižních Čech. Ze zdravotních důvodů poté odešel do Jindřichova Hradce, kde se stal archivářem. Po roce 1923 odešel definitivně na odpočinek. Ačkoli historii nestudoval, díky své práci měl výborné historické znalosti o mnoha jihočeských městech a vesnicích, což využil při sepisování dějin měst jako Jindřichův Hradec, Volyně, Miličín, Malenice, Čkyně, Vimperk, Švihov, Kdyně, Zlatá Koruna a další. Způsob jeho práce byl velmi osobitý – „něco mezi edicí a vlastním vyprávěním.“¹⁸⁴ Zvláštní zájem věnoval Chodsku v knihách *Chodové ve sporu s Lomikary* a *Nehistorická historie*. Se svým přítelem J. Š. Baarem sepsal dějiny „městečka na Chodsku“ – Klenčí. Spolu s ním a J. F. Hruškou vytvořil *Chodskou čítanku – „věrného a pravdivého průvodce v chodské historii a kultuře“*.¹⁸⁵ Kromě publikační činnosti se věnoval také společenským aktivitám, zakládal různé spolky, přednášel po malých městech.

---

¹⁸³ Srov. ZÍBRT 1926, 120

¹⁸⁴ MUK 1955, 61

¹⁸⁵ BAAR/HRUŠKA/TEPLÝ 1927, 5

Ludvík Kuba (16. 4. 1863 Poděbrady – 13. 1. 1956 tamtéž)

Tento český malíř a folklorista vystudoval varhanickou školu v Praze a poté učitelský ústav v Kutné Hoře. Již od mládí sbíral lidové písně a říkadla v místech, kde působil. U Karla Liebschera a Maxe Pirnera se učil malbě. V rámci vlasteneckých snah propadl myšlence slovanské vzájemnosti a začal se učit slovanské jazyky. V letech 1884–1929 vydal 15 dílů cyklu *Slovanstvo ve svých zpěvech* (vlastní sběr a výběr z nepublikovaných sebraných písní Erbena, Sušila, Bartoše a dalších). Procestoval Horní a Dolní Lužici, Slovensko, Halič, Rusko, Ukrajinu, Slovinsko, Chorvatsko, Krajinu, Černou Horu, Dalmácii, Bosnu a Hercegovinu, Srbsko, Makedonii, Bulharsko, kde se kromě sběru folklorního materiálu pokoušel zachytit lid malbou. V rámci příprav na Národopisnou výstavu československou se vydal na Chodsko.¹⁸⁶ Hned první den se mu podařilo sebrat 25 lidových písní u přítele ve Kdyni a navíc získal zápisy hroudka a tkalce z Luženic J. Pelnáře. Celkem provedl sběr v patnácti obcích. K písním přiřazoval obecné poznámky místopisné, bohužel bez udání zpěváků či muzikantů. Na Chodsko se ještě několikrát vrátil, ale už jen jako malíř. Poslední jeho hudební studie, která se Chodska dotýká, je o písni Chmeličku chmeli.¹⁸⁷ Později sbíral pro sarajevské muzeum, v Paříži organizoval večery slovanských lidových písní, několik let žil v Mostaru, studoval v Mnichově, maloval ve Vídni. Poslední cestu podnikl ve dvacátých letech do Makedonie. Za celý život pořídil přes 4000 zápisů lidových písní, etnografické črty a studie, kresby a malby s folklorní tematikou.

Otakar Zich (25. 3. 1879 Městec Králové – 9. 7. 1934 Ouběnice u Benešova)

V Praze vystudoval matematiku, fyziku a estetiku, byl žákem Otakara Hostinského a Zdeňka Nejedlého. Na Chodsko se dostal v letech 1903–1906, kdy vyučoval na místním gymnáziu matematiku a fyziku. Krátký čas dokonce řídil orchestr Čerchovanu (místní pěvecký sbor působící od roku 1901). Kromě sběru lidových písní také sám tvořil. Chodskem se nechal inspirovat např. ke skladbám *Chodská suita f-moll*, *Romance o Černém jezeře* nebo *Píseň lesů*. Lidové písně sbíral jednak tradičně – zapisoval si texty a notace, ale využíval také nové technické možnosti. Při svých sběratelských cestách na Chodsku a Blatsku zachytil projev místních zpěváků a muzikantů na voskové válečky.¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ Viz kapitola Hudba.

¹⁸⁷ KUBA 1926

¹⁸⁸ Srov. PECKA 2016

Ladislav Rutte (5. 5. 1893 Praha – 6. 2. 1962 Uherské Hradiště)

Narodil se sice v Praze, ale většinu života působil jako právník a kulturní pracovník v Uherském Hradišti a posléze ve Zlíně, kde učil na škole umění. Byl významnou osobností folkloristiky na Zlínsku a Slovácku. Jeho vzorem, kterému věnoval několik životopisných článků, byl jeden z nejvýznamnějších moravských folkloristů František Bartoš.¹⁸⁹ Zájem o gajdy a gajdoše přivedl Rutteho až na Chodsko, kde kromě místních dudáků navštívil také např. chodského krejčího.¹⁹⁰

MUDr. Josef Thomayer (23. 3. 1853 Trhanov – 18. 10. 1927 Praha)

Tento známý český lékař-internista pocházející z chudých poměrů studoval nejdříve na klatovském gymnáziu, kde se seznámil s Emilem Frídou (budoucím básníkem Jaroslavem Vrchlickým) a poté na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Vzhledem k silné germanizaci univerzity se v něm záhy probudilo národní cítění. Postupně se seznámil s velkými českými osobnostmi z řad spisovatelů a malířů, především s M. Alšem a A. Jiráskem, kterého přivedl na Chodsko. Po rozdělení univerzity se stal profesorem a přednostou II. lékařské kliniky v Praze, kde si vychoval mnoho žáků a nástupců. V rámci svého oboru se zajímal o neurologii, publikoval v odborných časopisech a také hodně cestoval. Jeho první beletristické pokusy vyšly v Lumíru pod pseudonymem R. E. Jarmot. Odrážel se v nich jeho zájem o přírodu i o člověka (nejen z medicínského hlediska). Svě vlastenectví podtrhoval láskou k rodnému kraji, kam se rád vracel a odkud také čerpal náměty pro své články. Jako pravověrný Chod „*zdůrazňoval intelektuální převahu svých krajanů*“.¹⁹¹ V roce 1908 nechal vlastním nákladem v Trhanově zřídit chudobinec.

Jiří Čadek (5. 12. 1869 Ruprechtice u Domažlic – 7. 1. 1927 Mšec u Nového Strašecí)

Po bohosloveckých studiích v Českých Budějovicích byl vysvěcen na kněze a působil jako kaplan v Sušici a Netolicích. Po roce 1910 se stal farářem v Mšeci ve středních Čechách. Byl oblíbeným řečníkem na sjezdech katolických spolků, roku 1909 vyšla tiskem jeho řeč ze sjezdu československých katolíků v Praze nazvaná *Klerikalismus*. Příspěvky do Českého lidu zasílal ještě za svých bohosloveckých studií. V poznámce pod čarou mu za drobné příspěvky, které sebrali jihočeští bohoslovci, a které právě Čadek

---

¹⁸⁹ Srov. BROUČEK/JEŘÁBEK 2007, 189

¹⁹⁰ Více v kapitole „Ze života“

¹⁹¹ KÁŠ 2006, 210

zaslal Českému lidu, děkuje Čeněk Zíbrt.¹⁹² Kromě toho publikoval v regionálních, často katolicky zaměřených, periodikách Stráž, Dělnické noviny, Hlas lidu. V letech 1906–1911 byl ve výboru Strany katolického lidu a Zemské rady katolíků v Čechách.¹⁹³

J. V. Královec (15. 3. 1869 Milavče u Domažlic – 14. 4. 1941 Plzeň)

Josef Královec (v Českém lidu publikoval jako J. V. Královec) prožil většinu života v Plzni, kde působil jako tajemník Obchodní živnostenské komory, úředník, právník a spisovatel (autor spisu *Plzeň průmyslová*). Zájem o národopis (především na jeho rodném Chodsku) zúročil ve svých příspěvcích do Českého lidu. Za svých studií v Praze uspořádal Chodský večer, kde vystoupili muzikanti a tanečnice z jeho rodné vsi. Při té příležitosti vydal knihu *Chodská svatba v písničkách* (1894) obsahující 160 písňových textů bez notového zápisu. Podílel se také na přípravě Národopisné výstavy československé (hospoda „U tří Chodů“).¹⁹⁴

Jméno Královec se v Českém lidu vyskytuje také v ženské podobě a to Marie Královcová. Nepodařilo se mi k ní dohledat žádné informace, takže se můžeme jenom dohadovat, zda byla nějakou příbuznou Josefa Královce. Pravděpodobně to byla prostá Chodka, asi starší žena, která nejspíš neuměla ani psát, jak vyplývá z poznámky: „Ze zkušenosti vypravuje Marie Královcová, píše Anna Kellnerová z Domažlic.“¹⁹⁵ V tomto případě je zajímavé i to, jak se tyto vzpomínky dostaly do Českého lidu. V poznámce pod čarou se můžeme dočíst: „Pí. J. Náprstkové vzdává redakce díky za laskavé půjčení sešitu, z něhož tato stať otištěna, i vybrány jiné zajímavé zprávy, jež uveřejněny budou v dalším čísle...“¹⁹⁶

Květoslav Fencl (1879 Adamov u Českých Budějovic – 1952 Vodňany)

Životní osudy Floriana Fencla (publikoval pod jménem Květoslav) jsou spjaty především s jihočeským městem Vodňany. Zde působil jako kněz, katecheta, založil Okrašlovací spolek a dobročinný spolek Mikuláš na pomoc chudým dětem.¹⁹⁷ Kromě mnoha vlastivědných prací se zabýval také národopisem: „Uvěřejnil zvyky a pověry

---

¹⁹² Srov. ZÍBRT 1892, 403

¹⁹³ Srov. PEHR 2007

¹⁹⁴ <http://www.milavce.cz/?p=885>, vyhledáno 25. 5. 2016

¹⁹⁵ KRÁLOVCOVÁ 1892, 73

¹⁹⁶ Tamtéž, 73

¹⁹⁷ Srov. VELKOVÁ 2016

*provázející svatbu na Prachaticku a Písecku, lidová podání z Českobudějovicka a Domažlicka, mj. o divoženkách“.*¹⁹⁸

Ivan František Kitzberger (28. 10. 1880 Domažlice – 6. 5. 1927 Praha)

Roku 1899, po studiích na domažlickém gymnáziu, vstoupil do premonstrátského řádu na Strahově a záhy byl vysvěcen na kněze. Roku 1922 dostal faru v Nebušicích, kde je také pohřbený. Kromě aktivity v církevních kruzích (1918 vydal svá kázání na svátky svatých *Česká církev vítězná*) byl také odborníkem ve včelařství, vydal několik knih s touto tematikou.

Matěj Kolařík (15. 10. 1891 Putim – 9. 10. 1949 Sedlice u Blatné)

Kromě beletristické tvorby se tento katolický kněz silně angažoval v národopisné práci, publikoval především časopisecky. V letech 1916–1924, kdy působil v Domažlicích, zpracoval podrobná historická pojednání o církevních objektech náležejících do domažlické duchovní správy.¹⁹⁹ Jako biskupský rada a děkan působil od roku 1932 v Sedlici u Blatné.²⁰⁰ Ve svých příspěvcích do Českého lidu se věnoval především lidové úctě ke světcům.

Jakub Kobes

V některých člancích se píše Kobez. Jméno Jakub se nevyskytuje v žádných databázích, u příjmení Kobes se obvykle uvádí jméno Jan. Jan Kobes (1849–1929) se narodil v Havlovicích na Domažlicku a patřil mezi nejznámější chodské dudáky. Hondza Kobes, jak se mu lidově říkalo, se proslavil i mimo Chodsko, např. v Plzni nebo v Praze, kde hrál na Národopisné výstavě československé. Vzhledem k tomu, že články podepsané Jakub Kobes/Kobez se týkají buď přímo hry na dudy, nebo chodských písní, napadají mě dvě varianty: buďto je jméno Jakub pseudonym a články psal dudák Hondza, nebo byl Jakub Kobes Janovým příbuzným.

Jan Konopík

O Janu Konopíkovi se mi nepodařilo dohledat žádné informace. V databázi Národní knihovny ČR je zaznamenán profesor dermatologie Jan Konopík, narozený v Chrastavicích na Domažlicku, ale až roku 1905 (články Jana Konopíka vycházely v Českém lidu od roku 1893). Bratr tohoto lékaře Josef Konopík (1910–1999), narozený

---

¹⁹⁸ BROUČEK/JEŘÁBEK 2007, 52

¹⁹⁹ <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/528>, vyhledáno 24. 5. 2016

²⁰⁰ <http://www.sedlice.farnost.cz/farari.html>, vyhledáno 24. 5. 2016

rovněž v Chrastavicích, byl až do své smrti místním kronikářem. Podle toho by se dalo usuzovat, že dotyčný Jan Konopík, přispěvatel do Českého lidu, mohl být jejich otcem, nebo jiným příbuzným.

Josef Šlais

Jméno Josef Šlais se mi podařilo objevit v databázi Národní knihovny ČR s letopočty 1876–1930, místem působení Dobříkov u Klatov a poznámkou „*rolník, finanční práce, časopisecké články v zemědělském tisku*“. (Na Domažlicku se pak objevuje ještě Matěj Šlais (1896–1976), který rovněž pocházel z Dobříkova – možná tedy příbuzný, který byl knihkupcem a archivářem v Domažlicích.) Zda byl autorem článků v Českém lidu tento Josef Šlais – rolník, nebo je to pouhá shoda jmen, si netroufám odhadnout.

Jména **Václav Prunar**, **Jiří Seidenglanz** a **Panteleon J. Engel** o kterých se také zmiňuji v komparativních kapitolách, se mi nepodařilo dohledat a nenacházejí se ani v databázi regionálních osobností Městské knihovny Boženy Němcové v Domažlicích.

Závěr

V těchto několika kapitolách jsem se pokusila porovnat práci českých folkloristů a sběratelů na Chodsku. Konkrétně jsem vycházela z článků, které uveřejňovali v časopise Český lid mezi lety 1892 a 1932. V té době vrcholilo české národopisné hnutí a v jeho rámci také odborný i laický zájem o Chodsko.

Bohužel z důvodu stěhování archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech jsem se nedostala k pozůstalosti hlavního redaktora časopisu Čenka Zírta. Podle seznamu nevydaných článků měl na Chodsku mnoho dalších přispěvatelů, jejichž práce nebyly v Českém lidu otištěny, ačkoli by si to jistě přinejmenším některé zasloužily. I samotná osobnost Čenka Zírta by na základě materiálů z jeho pozůstalosti jistě vystoupila plastičtěji. Takto jsem mohla čerpat jen ze sekundární literatury, především ze sborníku vědeckého sympozia Zírtův Kostelec.

Přesto jsem se pokusila představit Zírta i jeho přispěvatele, jako individuální osobnosti. Snažila jsem se na základě dostupných informací o jejich životě, vzdělání, zaměstnání i další literární činnosti nalézt jejich motivaci ke sbírání národopisného materiálu i jejich vztah k Chodsku. Články a příspěvky autorů jsem si rozdělila podle obsahu na lidová vyprávění, zvyky a slavnosti, texty a studie věnované hudbě, příspěvky z archivů a „ze života“. V jednotlivých kapitolách jsem pak porovnávala způsob sběru a zpracování materiálu.

Chodsko jako takové mělo, a věřím, že ještě stále má, pro národopis velký význam. Je asi nejvýraznější etnografickou oblastí v Čechách se svéráznými folklorními projevy od typické chodské dudácké muziky přes známý postřekovský masopust, kroj a tanec „dokolečka“ až po tradiční svatovavříneckou pouť s neodmyslitelnými chodskými koláči.

Chodská historie se stala, obzvláště v době národního obrození a na něj navazujícího národopisného hnutí, z regionální historie historií národní. Odvěký boj Chodů proti nepřátelům – Němcům a šlechtě byl v dějinách mnohokrát využíván (a zneužíván) jako symbol zápasu národního. Vždyť kdo by neznal hrdinu Jana Sladkého? Skuteční Chodové nejsou a nebyli románovými postavami, ale reálnými lidmi. Ačkoli nekončili na šibenici pro stará privilegia, jejich život byl často tvrdý, stejně jako ten kousek země pod Čerchovem.

Snad právě mentalita těch tvrdě pracujících rolníků a dřevařů, jejich úcta k odkazu předků, nedůvěra ke všemu novému a zároveň spokojenost s málem, pevná víra v Boha a životní vyrovnanost (které nám dnes tak chybí), je to, co mě tak zaujalo. Za posledních

sto padesát let se náš svět neuvěřitelně proměnil. Díky lidem, o nichž píšu, máme sice informace o tom, jak naši předkové žili, ale pochopit jejich svět už nedokážeme.

Národopisci 19. století se snažili zaznamenat život českého lidu na vesnici tak, jak jej znali z dob svého mládí. Byli si velmi dobře vědomi, že s přibývajícím industrializací mizí typický lidový kroj, dialekt i umělecké projevy lidu – tanec a hudba. Nebylo však možné všechno zachránit. Úctyhodná je v tomto ohledu snaha Čeňka Zíbrta a dalších obnovovat lidové slavnosti, nebo je uměle zavádět např. v městském prostředí. Na tehdejší spolky sokolů a baráčníků, kteří nošením kroje a pořádáním lidových slavností ukazovali své vlastenectví, navazují dnes folklorní soubory. Ty ale nemohou nahradit pestrost a osobitost lidového projevu v celém rozsahu.

Většina autorů měla k Chodsku osobní vztah, čerpali tedy buď z vlastních vzpomínek, zážitků a zkušeností, nebo z vyprávění svých přátel. Výjimku zde tvoří muzikologové Ludvík Kuba a Otakar Zich, jejichž sběr lidových písní na Chodsku byl součástí celého jejich díla. Nejvýraznějšími osobnostmi, o kterých pojednávám, jsou bezesporu Jindřich Šimon Baar a Jan František Hruška. Oba zasvětili, i když každý po svém, svůj život snaze zachovat lidovou kulturu svého rodného kraje, Baar svou převážně beletristickou literární činností, Hruška převyprávěním lidové slovesnosti a studiem dialektologickým.

Kromě klasických folklorních témat (hudba, zpěv, tanec, kroj, a zvyky) se část autorů zaměřovala také na všední život Chodů. Lidová píseň a tanec (především chodské kolečko) byly zaznamenávány velice důkladně od dob Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena až po Františka Bonuše, Zdeňka Vejvodu, Josefa Bláhu a další současné muzikology a etnochoreology. Stejně tak se těší všeobecné oblibě i chodský kroj. Mnohem méně už se ale připomíná, co všechno život na Chodsku kdysi obnášel. Jak tvrdě museli lidé pracovat a jak těžké situace překonávat. Právě na to poukazují svými články někteří přispěvatelé Českého lidu.

Sám Čeněk Zíbrt věnuje jednu ze svých studií zpracování lnu, právník Jiří Seidenglanz vysvětluje systém „chození po střídě“, Ladislav Rutte přináší zprávy o životních osudech „starých Chodů“ – výrobce dud Bulfíka Šteffka a krejčího Adama Bílka. Nejvýznamnější a také nejobsáhlejší zprávy podává ve svých studiích Jan František Hruška. Tento poněkud zapomenutý rodák z Pece pod Čerchovem věnoval studiu Chodska a jeho obyvatel celý život. Z celého jeho díla je patrná láska k rodnému kraji, zároveň si ho ale nijak neidealizuje, jak tomu bývalo v případech některých folkloristů. Zcela věrně vykresluje podobu chodského sedláka, chalupníka i dřevaře. Ať

už jsou to jeho popisy chodského statku, převyprávění pohádek, nebo dialektický slovník, vždy jeho tvorba začíná i končí u člověka.

Věřím, že touto prací jsem alespoň z části přispěla k poznávání jak chodského folkloru, tak i těch, kteří jeho sbírání a zpracovávání zasvětili své životy.

Seznam literatury

Prameny:

- BAAR 1892a — Jindřich Šimon BAAR: Od Vánoc do Velikonoc. In: Český lid I, 1892, 503, 507, 511
- BAAR 1892b — Jindřich Šimon BAAR: Vánoce. In: Český lid I, 1892, 413
- BAAR 1893a — Jindřich Šimon BAAR: „Do kolečka“. In: Český lid II, 1893, 589–594
- BAAR 1893b — Jindřich Šimon BAAR: O masopustě. In: Český lid II, 1893, 67
- BAAR 1893c — Jindřich Šimon BAAR: Velikonoce. In: Český lid II, 1893, 599, 609
- BAAR 1927a — Jindřich Šimon BAAR: Chodské písně masopustní na voračky. In: Český lid XXVII, 1927, 182–183
- BERAN 1895 — Václav BERAN: Popěvky při nošení jídel o svatbě. In: Český lid IV, 1895, 503
- ČADEK 1893a — Jiří ČADEK: Velikonoce. In: Český lid II, 1893, 697
- ČADEK 1893b — Jiří ČADEK: Zábava o svátcích svatodušních na Domažlicku. In: Český lid II, 1893, 124
- ENGEL 1906 — Pantaleon ENGEL: Jak se šatili v Srbicích na Domažlicku. In: Český lid XV, 1906, 341–342
- ENGEL 1926 — Pantaleon ENGEL: Masopust v Kolovči r. 1860. In: Český lid XXVI, 1926, 174–176
- FENCL 1902 — Květoslav FENCL: „Diví ženy“ na Domažlicku. In: Český lid XI, 1902, 422–423
- HOSTINSKÝ 1894 — Otakar HOSTINSKÝ: O naší světské písni lidové. In: Český lid III, 1894, 122–137
- HRUŠKA 1892 — Jan František HRUŠKA: Národní písně z Chodska. In: Český lid I, 1892, 391–394, 489–492, 587–588
- HRUŠKA 1893–95 — Jan František HRUŠKA: Statek i chalupa na Chodsku. In: Český lid II, 1893, 44–53, 153–158, 566–575, 645–655, Český lid III, 1894, 10–22, 392–398, Český lid IV, 1895, 206–213, 315–322
- HRUŠKA 1896 — Jan František HRUŠKA: „Křtiny dou!“. In: Český lid V, 1896, 237–242
- HRUŠKA 1897a — Jan František HRUŠKA: „Tři“ králové na Chodsku. In: Český lid VI, 1897, 244
- HRUŠKA 1897b — Jan František HRUŠKA: Chodský dřevorubec a jeho práce. In: Český lid VI, 1897, 446–455

- HRUŠKA 1897c — Jan František HRUŠKA: Vejce v podání chodském. In: Český lid VI, 1897, 133–137, 345–349
- HRUŠKA 1897d — Jan František HRUŠKA: Zpěv ponůcky v Domažlicích. In: Český lid VI, 1897, 457–458
- HRUŠKA 1901 — Jan František HRUŠKA: Národopisné droby z Chodska. In: Český lid X, 1901, 238–239, 277–279, 452
- HRUŠKA 1902a — Jan František HRUŠKA: Dva spokojení. In: Český lid XI, 1902, 65–71
- HRUŠKA 1902b — Jan František HRUŠKA: Patero koled. In: Český lid XI, 1902, 145–146
- HRUŠKA 1902c — Jan František HRUŠKA: Z humoru Chodův. In: Český lid XI, 1902, 216–218
- HRUŠKA 1903a — Jan František HRUŠKA: Směs. In: Český lid XII, 1903, 304
- HRUŠKA 1903b — Jan František HRUŠKA: Truba pastýře chodského. In: Český lid XII, 1903, 60–61
- HRUŠKA 1906 — Jan František HRUŠKA: Hde stávalo první Hujezdo. In: Český lid XV, 1906, 77–78
- HRUŠKA 1907 — Jan František HRUŠKA: Kosteliště na Hůrce u Chodova (pověst z Chodska). In: Český lid XVI, 1907, 73–74
- HRUŠKA 1908 — Jan František HRUŠKA: Karak buli Pán Ježíš se sv. Petrem mezi chodskými dřevorubci. In: Český lid XVII, 1908, 137–139
- HRUŠKA 1912 — Jan František HRUŠKA: Karak se Hondza ženil. In: Český lid XXI, 1912, 263–270
- HRUŠKA 1914 — Jan František HRUŠKA: Kerak Pán Bůh má rád své nejmenčí. In: Český lid XIII, 1914, 291–292
- KITZBERGER 1903 — Ivan František KITZBERGER: „Slamořezači“ v Domažlicích r. 1588. In: Český lid XII, 1903, 438–439
- KITZBERGER 1904 — Ivan František KITZBERGER: Čertův kámen u Domažlic. In: Český lid XIII, 1904, 148–149
- KITZBERGER 1906 — Ivan František KITZBERGER: Příklad domažlických podruhů z r. 1613. In: Český lid XV, 1906, 185
- KITZBERGER 1928 — Ivan František KITZBERGER: Pověsti domažlické o vrchu „Dmout“ (Ermout). In: Český lid XXVIII, 1928, 211–213
- KOBEZ 1928 — Jakub KOBEZ: Chodské novější písničky z Chodova. In: Český lid XXVIII, 1928, 31–32
- KOLAŘÍK 1924 — Matěj KOLAŘÍK: Kult sv. Antonína Paduánského v lidovém podání. In: Český lid XXIV, 1924, 236
- KOLAŘÍK 1926 — Matěj KOLAŘÍK: Sv. Martin, ochránce skotu na Chodsku. In: Český lid XXVI, 1926, 69

- KONOPIK 1893 — Jan KONOPIK: O masopustě. In: Český lid II, 1893, 68
- KONOPIK 1895 — Jan KONOPIK: Masopust na Chodsku. In: Český lid IV, 1895, 297–298
- KONOPIK 1910 — Jan KONOPIK: Chodské obyčeje na prvního máje. In: Český lid XIX, 1910, 372
- KRÁLOVCOVÁ 1892 — Marie KRÁLOVCOVÁ: Staré zvyky z mého mládí v okolí Domažlic. In: Český lid I, 1892, 73–76, 512–515
- KRÁLOVEC 1892a — Josef V. KRÁLOVEC: Od Vánoc do Velikonoc. In: Český lid I, 1892, 505
- KRÁLOVEC 1892b — Josef V. KRÁLOVEC: Vánoce. In: Český lid I, 1892, 295, 412
- KRÁLOVEC 1893 — Josef V. KRÁLOVEC: Velikonoce. In: Český lid II, 1893, 611
- KRÁLOVEC/ČADEK 1895 — Josef V. KRÁLOVEC / Jiří ČADEK: Hra na krále o letnicích v Domažlicku. In: Český lid IV, 1895, 492
- KUBA 1926 — Ludvík KUBA: „Chmelíčku, chmeli“, píseň z Chodska. In: Český lid XXVI, 1926, 23–32
- NĚMCOVÁ 1913 — Božena NĚMCOVÁ: Písňe z Domažlicka, zaslané K. J. Erbenovi. In: Český lid XXII, 1913, 148–149
- PETRÁK 1902 — Josef PETRÁK: Žerty přástevníků. In: Český lid XI, 1902, 155–156
- PISKÁČKOVÁ 1892 — Anežka Piskáčková: Vánoce. In: Český lid I, 1892, 400
- PRUNAR 1902 — Václav PRUNAR: Pověst o Běhařovské soše svatého Prokopa. In: Český lid XI, 1902, 343
- ROZUM 1912 — Karel ROZUM: Dření žáby o letnicích na Klatovsku. In: Český lid XXI, 1912, 393
- RUTTE 1924a — Ladislav RUTTE: Adam Bílek, chodský krejčí. In: Český lid XXIV, 1924, 58–61
- RUTTE 1924b — Ladislav RUTTE: Bulfík Štefek, výrobce chodských dud v Oujezdě u Domažlic. In: Český lid XXIV, 1924, 183–188
- RUTTE 1925 — Ladislav RUTTE: Poslední dudáci na Chodsku. In: Český lid XXV, 1925, 164–170
- SEIDENGLANZ 1901 — Jiří SEIDENGLANZ: Vození „lenocha“ na Chodsku o svátcích svatodušních. In: Český lid X, 1901, 444
- SEIDENGLANZ 1902 — Jiří SEIDENGLANZ: Chození po střídě. In: Český lid XI, 1902, 278–279
- SVOBODA 1904 — Gustav SVOBODA: Otázky a odpovědi. In: Český lid XIII, 1904, 237
- ŠLAIS 1902 — Josef ŠLAIS: Divé ženy, světýlka a „bludný“ kořen v Kolovči na Domažlicku. In: Český lid XI, 1902, 397–398
- ŠLAIS 1903 — Josef ŠLAIS: Můra, čarodějnice a ohnivý muž. In: Český lid XII, 1903, 311

- TEPLÝ 1907 — František TEPLÝ: O velkém hrdinovi Janu Sladkém. In: Český lid XVI, 1907, 30–34
- THOMAYER 1924a — Josef THOMAYER: Jak se u nás na Chodsku stonávalo. In: Český lid XXIV, 1924, 289–291
- THOMAYER 1924b — Josef THOMAYER: Skalník. In: Český lid XXIV, 1924, 92
- VYSKOČIL/KOBES 1926 — Quido Maria VYSKOČIL / Jakub KOBES: Vlk a medvěd, milovníci dudácké muziky. In: Český lid XXVI, 1926, 158
- ZÍBRT 1892 — Čeněk ZÍBRT: Vánoce. In: Český lid I, 1892, 294–301, 399–414, 498–501
- ZÍBRT 1893 — Čeněk ZÍBRT: Velikonoce. In: Český lid II, 1893, 598–612, 697–708
- ZÍBRT 1898b — Čeněk ZÍBRT: Rozmanitosti. In: Český lid VII, 1898, 71
- ZÍBRT 1903 — Čeněk ZÍBRT: Dopis B. Němcové F. L. Čelakovskému o Bulácích (Chodech). In: Český lid XII, 1903, 305–309
- ZÍBRT 1904 — Čeněk ZÍBRT: Směs. In: Český lid XIII, 1904, 90
- ZÍBRT 1910 — Čeněk ZÍBRT: Noc Filipojakubská a první máj. In: Český lid XIX, 1910, 343–348
- ZÍBRT 1914a — Čeněk ZÍBRT: Svatojánský ženc na Domažlicku. In: Český lid XXIII, 1914, 48–49
- ZÍBRT 1924 — Čeněk ZÍBRT: Dudy staročeské i novější. In: Český lid XXIV, 1924, 254–288
- ZÍBRT 1927 — Čeněk ZÍBRT: Velikonoční obyčeje, pověry, obřady lidové. In: Český lid XXVII, 1927, 276–282
- ZICH 1906–1910 — Otakar ZICH: Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku. In: Český lid XV, 1906, 305–310, 406–410; Český lid XVI, 1907, 305–310, 353–357, 406–411; Český lid XVII, 1908, 19–22, 68–70, 261–263; Český lid XVIII, 1909, 98–100, 221–224, 276–278, 326–328, 442–445; Český lid XIX, 1910, 100–101, 133–135, 333–335

Sekundární literatura:

BAAR 1925 — Jindřich Šimon BAAR: K. J. Erben na Chodsku a Plzeňsku r. 1866 sbírá kroje pro národopisnou výstavu v Moskvě. In: Český lid XXV, 1925, 23–25

BAAR 1927b — Jindřich Šimon BAAR: Proč Pán Bůh stvořil Chody. In: Jindřich Šimon BAAR / Jan František HRUŠKA / František TEPLÝ: Chodská čítanka. Vyškov 1927, 33–35

BAAR/HRUŠKA/TEPLÝ 1927 — Jindřich Šimon BAAR / Jan František HRUŠKA / František TEPLÝ: Chodská čítanka. Vyškov 1927

BENEŠ 1973 — Josef BENEŠ: Kaine, kde je tvůj bratr? Praha 1973

BLÜML 2014 — Josef BLÜML: Kulturní historik Čeněk Zibrť. České Budějovice 2014

BROUČEK 1988 — Stanislav Brouček: Silueta českého národopisného hnutí. In: Povědomí tradice v novodobé české kultuře. Praha 1988, 155–162

BROUČEK 1996 — Stanislav BROUČEK: Národopisná výstava československá a česká společnost. In: Stanislav BROUČEK / Jan PARGAČ / Ludmila SOCHOROVÁ / Irena ŠTĚPÁNOVÁ: Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895. Praha 1996, 7–30

BROUČEK/JEŘÁBEK 2007 — Stanislav BROUČEK / Richard JEŘÁBEK (eds.): Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Biografická část. Praha 2007

FELIX 1935 — Emil FELIX: Hruškův památník. Plzeň 1935

HRONEK 1927 — Josef HRONEK: Úmrtí. Ivan František Kitzberger. In: Časopis katolického duchovenstva 1927/6, 501

HRUŠKA 1927 — Jan František HRUŠKA: Chodská mluva. In: Jindřich Šimon BAAR / Jan František HRUŠKA / František TEPLÝ: Chodská čítanka. Vyškov 1927, 103–108

JAKLOVÁ 1997 — Alena JAKLOVÁ: K současnému stavu chodského nářečí z hlediska sociolingvistického. In: Naše řeč 80, 1997, 64–72

JINDŘICH 1927 — Jindřich JINDŘICH: Lidová píseň, hudba a tanec na Chodsku. In: J. Š. BAAR / Jan Fr. HRUŠKA / Fr. TEPLÝ: Chodská čítanka. Vyškov 1927, 91–100

KÁŠ 2006 — Svatopluk KÁŠ: Medailonky českých lékařů – spisovatelů. Praha 2006

KRAMAŘÍK 1972 — Jaroslav KRAMAŘÍK: Kozina a Lomikar v chodské lidové tradici. Praha 1972

MAUR 1984 — Eduard MAUR: Chodové. Historie a historická tradice. Praha 1984

MUK 1955 — Jan MUK: Archivář František Teplý. In: Jihočeský sborník historický. 1955, 59–67

NIEDERLE 1932 — Lubor NIEDERLE: Založení Českého lidu. In: Český lid XXXII, 1932, 86

NOVOTNÁ 2015 — Irena NOVOTNÁ: Kroje Prácheňska. s. 1. 2015

- PECKA 2016 — Jindřich PECKA: Cestami českých sběratelů lidových písní. In: České lidové písně, <http://lidovepisne.cz/cesty01.html>, vyhledáno 24. 5. 2016
- PEHR 2007 — Michal PEHR: Cestami křesťanské politiky. 2007
- PECHÁČEK 2010 — Stanislav PECHÁČEK: Lidová píseň a sborová tvorba. Praha 2010
- PROFOUS 1951 — Antonín PROFOUS: Místní jména v Čechách, díl III. Praha 1951
- ROUBÍK 1931 — František ROUBÍK: Dějiny Chodů u Domažlic. Praha 1931
- SKARLANDT 1926 — Julius SKARLANDT: Baarův památník. Praha 1926
- SKLENÁŘ 2005 — Karel SKLENÁŘ: Karel Rozum. In: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů. Praha 2005
- ŠOTKOVÁ s. d. — Blažena ŠOTKOVÁ: Kroj chodský horních vesnic. s. l. s. d.
- ŠTĚPÁNOVÁ 1996 — Irena ŠTĚPÁNOVÁ: Kalendárium Národopisné výstavy. In: Stanislav BROUČEK / Jan PARGAČ / Ludmila SOCHOROVÁ / Irena ŠTĚPÁNOVÁ: Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895. Praha 1996, 31–81
- TEPLÝ 1927 — František TEPLÝ: Chodské insignie. In: Jindřich Šimon BAAR / Jan František HRUŠKA / František TEPLÝ: Chodská čítanka. Vyškov 1927, 87–88
- THOŘOVÁ 1995 — Věra THOŘOVÁ: Ludvík Kuba. Lidové písně z Chodska. Praha 1995
- ULRYCHOVÁ 2008 — Marta ULRYCHOVÁ: Ženský kroj masopustního období v Postřekově na Chodsku. In: Národopisná revue 2/2008, 81–88
- ULRYCHOVÁ 2016 — Marta ULRYCHOVÁ: Jan František Hruška (1865–1937). „Arcichod po meči i po přeslici“. In: Folklorweb, <http://www.folklorweb.cz/clanky/20050802.php?tisk=1>, vyhledáno 25. 5. 2016
- VELKOVÁ 2016 — J. VELKOVÁ: Florian Fencl – významná osobnost Vodňan <http://www.muzeumvodnany.cz/muzeum-a-galerie/ctete-vice/605-z-tisku:-florian-fencl-??-vyrazna-osobnost-vodnan>, vyhledáno 25. 5. 2016
- WILDMANN 1927 — František WILDMANN: Chodský kroj. In: J. Š. BAAR / Jan Fr. HRUŠKA / Fr. TEPLÝ: Chodská čítanka. Vyškov 1927. 60–66
- ZÍBRT 1898a — Čeněk ZÍBRT: Na svatbě chodské. In: Český lid VIII, 1898, 425–427
- ZÍBRT 1912 — Čeněk ZÍBRT: Vlastní životopis K. J. Erbena 1843. In: Český lid XXI, 1912, 113–116
- ZÍBRT 1914b — Čeněk ZÍBRT: Chodsko. In: Český lid XXIII, 1914, 209–223
- ZÍBRT 1926 — Čeněk ZÍBRT: Časové zprávy. „Král chodský“ J. Š. Baar mrtev. In: Český lid XXVI, 1926, 119–125
- ZÍDKOVÁ 2003 — Petra ZÍDKOVÁ: Sbírký a sběratelé lidových písní a tanců v Čechách. Praha 2003
- ŽÁČEK 1948 — Jaroslav ŽÁČEK: Jindřich Š. Baar, strážný duch Chodska. Praha 1948

